
A 5th Framework Programme Research Project funded by the European Commission

---

Gender - sensitive and women friendly public policies:
a comparative analysis of their progress and impact

Deliverable 11: **Executive Summary**
(Translation into Greek by Sissy Vovou)

Author: **Dr. Mary Braithwaite**

Project coordinator: KEKMOKOP, Panteion University,
Athens, Greece

Partners: School of Sociology and Social Policy,
Queen's University, Belfast, U.K.
DULBEA -Université Libre de Bruxelles
(ULB), Belgium
Luleå University of Technology,
Sweden
Law University of Lithuania, Vilnius,
Lithuania

Contract no: HPSE – CT – 2002 – 00136

Date of issue of the report: April, 30, 2005

EQUAPOL:

Δημόσιες πολιτικές με ευαισθησία προς το φύλο και φιλικές προς τις γυναίκες. Μια συγκριτική ανάλυση της προόδου και της επίδρασής τους

Συνοπτική έκθεση

Πίνακας Περιεχομένων

Σύνοψη	2
Κεφάλαιο 1 Εισαγωγή	3
1.1 Στόχοι και εύρος της ανάλυσης	3
1.2 Εταίροι του προγράμματος	4
1.3 Μεθοδολογία της έρευνας	4
Κεφάλαιο 2 Τα βασικά ευρήματα της συγκριτικής ανάλυσης σε εθνικό επίπεδο	5
2.1 Περίληψη	5
2.2 Πρόοδος στην Ένταξη της Διάστασης του Φύλου	6
2.3 Διαφορετικά Μοντέλα της Ένταξης της Διάστασης του Φύλου	9
2.4 Οι Κρίσιμοι Παράγοντες που Επιδρούν στην Πρόοδο	11
Κεφάλαιο 3 Κύρια ευρήματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο	13
3.1 Επιδράσεις στις εθνικές προσεγγίσεις	13
3.2 Ομοιότητες και διαφορές μεταξύ των πολιτικών της ΕΕ και των εθνικών κρατών	14
Κεφάλαιο 4 Συμπεράσματα πολιτικής	19

Σύνοψη

Το πρόγραμμα EQUAPOL είχε ως στόχο του να αποτιμήσει την πρόοδο και την επίδραση της ένταξης του φύλου στη δημόσια πολιτική στην Ευρώπη. Το πρόγραμμα επικεντρώθηκε στις κοινωνικές πολιτικές που είχαν τεθεί ως προτεραιότητες στην Ευρωπαϊκή Ατζέντα της Κοινωνικής Πολιτικής, που επίσης καλούσε για την ένταξη της οπτικής του φύλου σε όλες τις σχετικές πολιτικές. Μελετήθηκαν οι πολιτικές και οι διαδικασίες της πολιτικής σε οκτώ χώρες και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, από την ερευνητική ομάδα που αποτελείται από πέντε εταίρους, από το 2002 έως τις αρχές του 2004.

Αργή και άνιση εκτιμάται η πρόοδος στην εφαρμογή της προσέγγισης της ένταξης της διάστασης του φύλου στις οκτώ χώρες που μελετήθηκαν, παρ' ότι υπάρχει μεγάλη ανανέωση στην ανάπτυξη εργαλείων και μεθόδων που υποστηρίζουν την ένταξη του φύλου στη διαμόρφωση της πολιτικής. Η Σουηδία παραμένει πρωτοπορία ανάμεσα στις χώρες που υιοθετούν την προσέγγιση της ένταξης της διάστασης του φύλου, ενώ αλλού είναι φανερή μια 'οριζόντια' προσέγγιση, ως επιπρόσθετος στόχος ή ενδιαφέρον, μαζί με πολλές άλλες πολιτικές. Υπάρχουν ενδείξεις κάποιας σύγκλισης των προσεγγίσεων, κυρίως στους μηχανισμούς της πολιτικής ισότητας και στις θεσμικές δομές, αλλά σύγκλιση σε σχέση με την κατανόηση της προβληματικής και των στόχων της πολιτικής, δύσκολα διακρίνεται. Ενώ το ενδιαφέρον για τις δομικές και πολιτιστικές ρίζες των ανισοτήτων λόγω φύλου είναι παρόν στις διακηρύξεις, στην πρακτική δεν αποδεικνύεται. Σε εθνικό επίπεδο, η ένταξη της διάστασης του φύλου δεν έχει αντικαταστήσει προηγούμενες προσεγγίσεις στην ισότητα των φύλων – συγκεκριμένα στη νομοθεσία και στις θετικές δράσεις – αλλά περισσότερο έχει οδηγήσει σε διεύρυνση των στόχων για τα μέτρα πολιτικής και σε ένα πιο σύνθετο μίγμα προσεγγίσεων πολιτικής.

Η επίδραση της ευρωπαϊκής πολιτικής για την ισότητα των φύλων στις εθνικές προσεγγίσεις είναι σημαντική, ιδιαίτερα εκεί όπου η χρηματοδότηση από την Ευρώπη παρέχει αξιολογικούς πόρους για την εφαρμογή της πολιτικής (και όπου η ένταξη της διάστασης του φύλου είναι όρος για τη χρηματοδότηση της ΕΕ). Ενώ η πολιτική της ΕΕ με τη μορφή του ευρωπαϊκού κεκτημένου έχει φέρει σημαντικές αλλαγές στη νομοθεσία και τις θεσμικές δομές στα νέα κράτη-μέλη, η εμπειρία της Λιθουανίας δείχνει ότι η επίδραση της ΕΕ είναι ισχνή αναφορικά με την πολιτική και την πρακτική της ισότητας των φύλων, ενώ ισχυρότερο ρόλο παίζουν τα διεθνή και τα περιφερειακά σώματα. Σε μερικές χώρες, η επίδραση της ΕΕ θεωρείται αρνητική από σημαντικούς φορείς της πολιτικής ισότητας των φύλων, και υπονομευτική προηγούμενων κατακτήσεων σε ορισμένους χώρους πολιτικής λόγω της επιδίωξης μιας νεοφιλελεύθερης οικονομικής ατζέντας. Σε όλες τις χώρες που μελετήθηκαν, θεωρείται ότι η επίδραση της ΕΕ αποδυναμώνεται τα τελευταία χρόνια, με περιορισμό των στόχων της ισότητας των φύλων και φθίνουσα προσπάθεια και πόρους για την εφαρμογή των δεσμεύσεων πολιτικής της ΕΕ για την ισότητα των φύλων.

Κεφάλαιο 1

Εισαγωγή

Το πρόγραμμα EQUAPOL έχει ως υπότιτλό του «**Δημόσιες πολιτικές με ευαισθησία προς το φύλο και φιλικές προς τις γυναίκες: Μια συγκριτική ανάλυση της προόδου και της επίδρασής τους**». Από τα μέσα της δεκαετίας του 1990, η Ευρωπαϊκή Ένωση και οι εθνικές κυβερνήσεις στην Ευρώπη, έχουν υιοθετήσει την προσέγγιση της ένταξης της διάστασης του φύλου, που σκοπεύει να ευαισθητοποιήσει το σύνολο της δημόσιας πολιτικής στις διαφορές του φύλου και να ανταποκρίνεται στις ανάγκες των γυναικών. Αυτή η προσέγγιση καταδεικνύει μια σημαντική μεταμόρφωση στην αντιμετώπιση της ισότητας των φύλων στη δημόσια πολιτική σε ολόκληρη την Ευρώπη, επεκτείνοντάς την πολύ πέραν του παραδοσιακού πεδίου που είναι η πολιτική της αγοράς εργασίας και, τουλάχιστον θεωρητικά, αντιμετωπίζοντας τις δομικές και συστημικές αιτίες της ανισότητας των δύο φύλων.

1.1 Στόχοι και πεδίο της έρευνας

Ο στόχος της έρευνας ήταν να εκτιμήσει την πρόοδο και τις επιδράσεις της ένταξης της διάστασης του φύλου στη διατύπωση και το σχεδιασμό της δημόσιας πολιτικής, ιδιαίτερα στα πεδία της κοινωνικής πολιτικής που θεωρούνται προτεραιότητα στην Ατζέντα Κοινωνικής Πολιτικής της Ευρώπης. Αυτή η Ατζέντα, που υιοθετήθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το 2000, είχε εντοπίσει αρκετά σημαντικά σημεία πολιτικής που απαιτούν άμεση αντιμετώπιση, μεταξύ αυτών τα χαμηλά επίπεδα του προσωπικού εισοδήματος, χαμηλά ποσοστά απασχόλησης ιδιαίτερα για τις γυναίκες, μια αυξανόμενη αναλογία εξάρτησης και σημαντικές αδυναμίες στα προσόντα και τις ειδικεύσεις που απαιτούνται από μια οικονομία βασισμένη στη γνώση. Ένας από τους στόχους της Ατζέντας Κοινωνικής Πολιτικής είναι: «Οι μακροπρόθεσμες δεσμεύσεις ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών σε επίπεδο Ευρώπης πρέπει να διευρυνθούν και να ενταχθεί η οπτική του φύλου σε όλες τις σχετικές πολιτικές».

Οι συγκεκριμένοι στόχοι της έρευνας του EQUAPOL ήταν:

- Να εντοπίσει, αναλύσει και εκτιμήσει πώς προχωρά σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση η διατύπωση και ο σχεδιασμός της ένταξης της διάστασης του φύλου στη δημόσια πολιτική.
- Να εντοπίσει και εκτιμήσει σε ποια έκταση και με ποιο τρόπο, η ένταξη του φύλου υπηρετεί τη βελτίωση της επίδρασης αυτών των πολιτικής στη σχετική ευζωία των γυναικών και των ανδρών και στη μείωση των ανισοτήτων φύλου.
- Να εντοπίσει, αναλύσει και κατανοήσει πώς η ένταξη του φύλου επιφέρει αλλαγές στην ίδια τη διαμόρφωση πολιτικής, ιδιαίτερα να εντοπίσει την αξία που προσθέτει η διάσταση του φύλου
- Να εντοπίσει, αναλύσει και κατανοήσει τις συνέργειες μεταξύ της πολιτικής της ΕΕ και αυτής των κρατών μελών στην ισότητα των φύλων/ένταξη της διάστασης του φύλου και να εντοπίσει τις διαφορετικές προσεγγίσεις στην ισότητα των φύλων και την ένταξη της διάστασης του φύλου.

Μελετήθηκαν πολιτικές στις ακόλουθες οκτώ χώρες: Βέλγιο, Ισπανία, Γαλλία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Λιθουανία, Σουηδία και Ηνωμένο Βασίλειο. Έτσι, η μελέτη κάλυψε χώρες όπως η Σουηδία, που έχει μια εγχώρια παράδοση της ισότητας των φύλων στη δημόσια πολιτική και είναι πρωτοπόρα στην ανάπτυξη της ένταξης της διάστασης του φύλου, καθώς και αυτές όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία και η Λιθουανία, όπου η εισαγωγή της ένταξης της διάστασης του φύλου προέκυψε πρωτίστως ως συνέπεια εξωτερικών επιδράσεων.

Το πρόγραμμα σκόπευε να εκτιμήσει την ένταξη της ισότητας των φύλων σε δύο πλατιά πεδία πολιτικής σε κάθε χώρα: την κατανομή του εισοδήματος, ιδιαίτερα τις πολιτικές φορολόγησης, σύνταξης και κοινωνικής πρόνοιας, και στην εκπαίδευση, ιδιαίτερα τις ειδικεύσεις και τα προσόντα στην κοινωνία της γνώσης. Για την εκπαίδευση, αυτό ήταν δυνατό σε όλες τις χώρες. Για την κατανομή του εισοδήματος, αυτό ήταν δυνατό σε δύο μόνο χώρες: την Ελλάδα και την Σουηδία. Σε άλλες χώρες, η έλλειψη παραδειγμάτων από συγκεκριμένες προσπάθειες για ένταξη του φύλου στη φορολογία, τη σύνταξη ή την πολιτική πρόνοιας, οδήγησε στο να εξεταστεί γενικότερα η πολιτική της ένταξης της διάστασης του φύλου.

1.2 Εταίροι στο Πρόγραμμα

Οι πέντε εταίροι είναι:

Το Κέντρο Κοινωνικής Μορφολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής (ΚΕΚΜΟΚΟΠ), Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, Ελλάδα, που είχε την ευθύνη του προγράμματος και ανέλαβε την έρευνα στην Ελλάδα

- Τμήμα Κοινωνιολογίας και Κοινωνικής Πολιτικής, Queen's University Belfast, Ηνωμένο Βασίλειο, που ανέλαβε την έρευνα στην Ιρλανδία, το Ηνωμένο Βασίλειο και την Ισπανία, και ήταν υπεύθυνο για τις δια-κρατικές συγκριτικές αναλύσεις.
- Τμήμα Εφαρμοσμένης Οικονομίας, Ελεύθερο Πανεπιστήμιο των Βρυξελλών (DULBEA), Βρυξέλλες, Βέλγιο, που ανέλαβε την έρευνα στο Βέλγιο και τη Γαλλία.
- Τμήμα Φύλου και Τεχνολογίας, Τμήμα Επιστήμης των Ανθρωπίνων Πόρων, Luleå University of Technology, Σουηδία, που ανέλαβε την έρευνα στη Σουηδία.

Το Ινστιτούτο Φιλοσοφίας, Κοινωνιολογίας και Νομικών, στο Lithuanian University of Law, που ανέλαβε την έρευνα στη Λιθουανία.

- Η διευθυντική ομάδα περιλάμβανε τους ανώτερους επιστήμονες από το ΚΕΚΜΟΚΟΠ (Δρ. Μαρία Στρατηγάκη, Δρ. Mary Braithwaite και Καθηγητής Νίκος Κοκοσαλάκης) και από το Queen's University Belfast (Καθηγήτρια. Mary Daly). Η επιστημονική επιτροπή περιλάμβανε τους υπεύθυνους επιστήμονες αξιωματούχους από όλες τις οργανώσεις των πέντε εταίρων.

1.3 Μεθοδολογία της Έρευνας

Μετά από μια αρχική επισκόπηση της βιβλιογραφίας, πραγματοποιήθηκε μια αρχική ανασκόπηση των πολιτικών σε κάθε μια από τις μελετώμενες χώρες, ώστε να επιλεγούν οι πολιτικές που έπρεπε να μελετηθούν. Εντοπίστηκαν επίσης παρόμοιες πολιτικές σε Ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο. Αυτές οι φάσεις του προγράμματος επέτρεψαν την λεπτομερή καταγραφή των στόχων, του εύρους και των αντιλήψεων της έρευνας, σύμφωνα με τα προκύπτοντα στοιχεία της παρούσας κατάστασης και της προόδου της ένταξης της ισότητας των φύλων στην δημόσια πολιτική σε επίπεδα ΕΕ και εθνικών κρατών. Έγινε επεξεργασία αναλυτικών, εννοιολογικών και μεθοδολογικών πλαισίων για την ανά χώρα έρευνα, που βασίστηκε πρωτίστως σε συνεντεύξεις και ομάδες

ενδιαφέροντος με μελέτη ενός φάσματος ενδιαφερόμενων φορέων και με αναλύσεις σημαντικών κειμένων. Τα ευρήματα από τη μελέτη της περίπτωσης της κάθε χώρας υποβλήθηκαν σε συγκριτική ανάλυση, εστιασμένη σε συγκρίσεις μεταξύ χωρών και μεταξύ εθνικού επιπέδου και επιπέδου ΕΕ.

Τα ευρήματα της έρευνας διαδόθηκαν μέσω ενός ευρωπαϊκού συνεδρίου και μιας σειράς εθνικών σεμιναρίων, καθώς και με τη δημοσίευση άρθρων και παρουσιάσεων στο συνέδριο.

Κεφάλαιο 2

Κύρια ευρήματα της συγκριτικής ανάλυσης σε εθνικό επίπεδο

Η συγκριτική ανάλυση επικεντρώθηκε στην προσέγγιση και την πρακτική της πολιτικής για το φύλο στις οκτώ μελετώμενες χώρες, επισημαίνοντας τις κύριες τάσεις και τις διαφορές. Επίσης διερευνήθηκαν οι παράγοντες που ερμηνεύουν τις διαφορές μεταξύ των χωρών.

2.1 Περίληψη

Τα αποτελέσματα δείχνουν ότι η πρόοδος στην εφαρμογή της ένταξης της διάστασης του φύλου είναι αργή και μάλλον εμβλωματική. Ενώ υπήρξε μεγάλη ανανέωση στην ανάπτυξη της ένταξης της διάστασης του φύλου, η πρόοδος υπήρξε άνιση μέσα στις χώρες και μεταξύ τους. Τρεις από τις οκτώ χώρες της μελέτης –Βέλγιο, Ιρλανδία και Σουηδία– μπορεί να ειπωθεί ότι παρουσιάζουν καθαρά δείγματα ότι έχουν εισάγει ή βρίσκονται στη διαδικασία εισαγωγής της ένταξης της διάστασης του φύλου. Όμως, υπάρχει σημαντική ποικιλία και μεταξύ τους, με τη Σουηδία καθαρά στην πρωτοπορία. Σε άλλες χώρες, ιδιαίτερα τη Γαλλία και το ΗΒ, και σε μικρότερο βαθμό την Ελλάδα και Ισπανία, η προσπάθεια για ένταξη της διάστασης του φύλου είναι παρούσα, αλλά πολύ κερματισμένη, περιορισμένη είτε σ' έναν συγκεκριμένο χώρο πολιτικής ή σε συγκεκριμένο πρόγραμμα μέσα σε κάποιο χώρο, και αποκομμένη από τη γενική κυβερνητική πολιτική για το φύλο. Η Λιθουανία είναι μια περίπτωση διαφορετική λόγω της ιδιαίτερης ιστορίας της και της απότομης μετάβασής της.

Υπάρχουν κάποια στοιχεία σύγκλισης σε όλες τις χώρες. Ιδιαίτερα, υπάρχουν τρία στοιχεία της πολιτικής της ένταξης της διάστασης του φύλου που εκτείνονται – σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό – σε όλες τις χώρες της μελέτης:

- η δημιουργία μονάδων αφοσιωμένων στην ένταξη της διάστασης του φύλου, στελεχωμένων με ανθρώπους με ειδικευση για την παροχή της απαιτούμενης τεχνικής υποστήριξης σε διάφορα τμήματα της διοίκησης (και σε μερικές περιπτώσεις, όπως στην Ιρλανδία, επίσης σε ομάδες της κοινωνίας των πολιτών).
- Η εισαγωγή μηχανισμών αξιολόγησης της πολιτικής και παρακολούθησης, ιδιαίτερα μέθοδοι αποτίμησης της επίδρασης του φύλου και τακτικοί μηχανισμοί αναφοράς.
- Αλλαγές στον τρόπο που γίνεται η πολιτική, ιδιαίτερα αύξηση του κοινωνικού διαλόγου με τον εθελοντικό τομέα μέσω της θεσμοποίησης των πρακτικών διαβούλευσης, δημιουργία ή ενδυνάμωση των συμβουλευτικών σωμάτων που αντιπροσωπεύουν τις ομάδες γυναικών και τον εξοπλισμό των εκπροσώπων των γυναικών με τις απαραίτητες ειδικεύσεις για τη συμμετοχή στη διαμόρφωση πολιτικής.

Όμως, όλα τα ευρήματα της σύγκλισης πρέπει να προσδιοριστούν. Ακόμα κι αυτές οι χώρες που έχουν παρόμοια επίπεδα προόδου, τείνουν να ακολουθούν πολύ διαφορετικές στρατηγικές. Επιπλέον, η σύγκλιση τείνει να περιορίζεται στους μηχανισμούς της πολιτικής ισότητας των φύλων και στο θεσμικό μόρφωμα. Η σύγκλιση σχετικά με την κατανόηση της πολιτικής προβληματικής ή των στόχων πολιτικής είναι πιο δύσκολο να διακριθεί. Και μάλιστα, τόσο η κατανόηση της προβληματικής της ισότητας των φύλων όσο και οι στόχοι πολιτικής δείχνουν ένα σημαντικό επίπεδο κερματισμού, όχι μόνο μεταξύ όλων των χωρών, αλλά επίσης μεταξύ των διαφορετικών κυβερνητικών τμημάτων

(και χώρων πολιτικής) μέσα στις χώρες. Για παράδειγμα, παρά το ότι αληθεύει ότι οι χώρες τείνουν να χρησιμοποιούν παρόμοια διακηρυκτική γραμμή σχετικά με την ανάγκη να αντιμετωπισθούν οι δομικές και πολιτιστικές ρίζες των ανισοτήτων φύλου, σε πολλές από αυτές υπάρχει σημαντικό χάσμα μεταξύ θεωρίας και πράξης.

2.2 Πρόοδος στην Ένταξη της Διάστασης του Φύλου

Όλες οι χώρες που εξετάστηκαν στο πρόγραμμα EQUAPOL έχουν δεσμευθεί επίσημα να εφαρμόσουν την προσέγγιση της ένταξης της διάστασης του φύλου, στην ισότητα των φύλων. Και όμως, υπάρχουν στοιχεία για ένα σημαντικό επίπεδο διαφοροποίησης, πρώτον στην έκταση κατά την οποία η δέσμευση αυτή εκπληρώνεται ή έχει εκπληρωθεί, και δεύτερον, στις μεθόδους ή στρατηγικές που χρησιμοποιούνται για να υλοποιείται αυτή η δέσμευση.

2.2.1 Κάποιες Σημαντικές Τάσεις

Παρατηρώντας σε όλη την έκταση των οκτώ χωρών, παρατηρούνται κοινά στοιχεία και γενικές τάσεις, αλλά, όπως θα δείξει η σύντομη ανάλυση που ακολουθεί για τις τάσεις που εμφανίζονται, υπάρχουν επίσης και σημαντικές διαφορές.

Μια γενική τάση των χωρών είναι να διαχέουν την ευθύνη για το φύλο σε αρκετά τμήματα ή μονάδες. Σε κάποιες χώρες, η «αποκέντρωση» επιτυγχάνεται μέσω της αναθεώρησης της νομοθεσίας της ίσης μεταχείρισης, ώστε να περιλαμβάνει όλα τα δημόσια σώματα στην πολιτική κατά των διακρίσεων (Ιρλανδία, ΗΒ). Σε άλλες χώρες, επιτυγχάνεται μέσω της διαμόρφωσης σχεδίων δράσης για την ισότητα των φύλων που είναι «οριζόντια» (Βέλγιο, Γαλλία, Λιθουανία και Ισπανία). Σε ένα τρίτο σενάριο, αυτό επιτυγχάνεται μέσω μιας συστηματικής χρήσης των εργαλείων ανάλυσης του φύλου στο σχέδιο εφαρμογής όλων των πολιτικών (Σουηδία).

Η οριζόντια πολιτική, έστω και με διαφορετικές μορφές, αποτελεί μια αρκετά ευρέως χρησιμοποιούμενη απόκριση ή στρατηγική, ιδιαίτερα μέσω των σχεδίων δράσης που επιμερίζουν την ευθύνη σε διαφορετικές μονάδες για την επίτευξη διαφορετικών στόχων. Η έρευνα υπογραμμίζει την ανάγκη να παρακολουθείται προσεκτικά αυτή η οριζόντια πολιτική. Ενώ φαίνεται να είναι συνώνυμη με την ένταξη της διάστασης του φύλου, είναι ένα κάπως διαφορετικό φαινόμενο. Πρώτον, δεν περιλαμβάνει απαραίτητη αλλαγή στις δομές εκπόνησης πολιτικής ή τις πρακτικές, και, δεύτερον, η ισότητα των φύλων εξακολουθεί να προορίζεται ως ένας ξεχωριστός ή ορατός πολιτικός χώρος (παρ' ότι στο κάθε τμήμα ή μονάδα που διαπερνά η οριζόντια πολιτική μπορεί να επιφορτιστεί με στόχους ισότητας των φύλων). Η οριζόντια πολιτική δεν εντάσσει το φύλο στον πυρήνα της πολιτικής, αλλά τείνει να το προσθέτει ως έναν ακόμα στόχο ενδιαφέροντος.

Μια άλλη τάση κάποιων χωρών, είναι να μεταχειρίζονται την ένταξη της διάστασης του φύλου μ' έναν τρόπο «α λα καρτ», υιοθετώντας επιλεκτικά κάποια από τα στοιχεία της ένταξης της διάστασης του φύλου, ιδιαίτερα κάποια από τα εργαλεία ή τις τεχνικές, χωρίς ένα συνολικό πλαίσιο. Η Σουηδία είναι η εξαίρεση μ' αυτή την έννοια, γιατί έχει δημιουργήσει ένα συνολικό «πακέτο», όπου περιλαμβάνεται η προτεραιότητα της πολιτικής της ισότητας των φύλων ως στόχου πολιτικής καθεαυτής και η ένταξη ενός τόξου σχετικών διαδικασιών της ένταξης της διάστασης του φύλου σε διαφορετικά επίπεδα της διοίκησης. Σχετικά με τα στοιχεία και τις μεθόδους που προτιμώνται, η έρευνα αποκαλύπτει ότι η ένταξη της διάστασης του φύλου θεωρείται λίγο ως πολύ συνώνυμη με την ανάλυση φύλου των πολιτικών που ακολουθούνται.

Το γεγονός ότι η ένταξη της διάστασης του φύλου απαντάται σε κάθε μια από τις χώρες, έστω και με διαφορετικό βαθμό και έννοια, δεν συνεπάγεται ότι οι άλλες προσεγγίσεις στην ισότητα των φύλων έχουν αντικατασταθεί από αυτήν. Κάθε άλλο: τα στοιχεία κάθε

χώρας δείχνουν ότι υπάρχουν ανάμικτες προσεγγίσεις. Και πράγματι, η ίση μεταχείριση και η θετική δράση παραμένουν σημαντικές προσεγγίσεις για την επίτευξη της ισότητας των φύλων. Για παράδειγμα, σε μερικές χώρες τα μέτρα θετικής δράσης, που αρχικά είχαν στόχο την απασχόληση των γυναικών και την αξιοποίηση του ανθρώπινου κεφαλαίου, εφαρμόζονται τώρα στην ιδιωτική σφαίρα (όπως η ενδοοικογενειακή βία στην Ισπανία) και ευρύτερα στη δημόσια σφαίρα, πέραν της εκπαίδευσης και της απασχόλησης. Τα μέτρα θετικής δράσης επιπλέον χρησιμοποιούνται ως κρίσιμο εργαλείο για την αντιμετώπιση των δομικών ανισοτήτων (όπως η θεσμική προκατάληψη στις διαδικασίες στρατολόγησης στο Βέλγιο). Εκτός από αυτό, ο στόχος των μέτρων θετικής δράσης έχει διευρυνθεί ώστε να περιλαμβάνει μέτρα που απευθύνονται συγκεκριμένα στους άνδρες (για παράδειγμα τα προγράμματα ανάπτυξης για τα αγόρια στην Ιρλανδία) ή για γυναίκες και άνδρες (παρεμβάσεις σε θέματα στερεοτύπων φύλου στη Γαλλία, την Ελλάδα και την Ισπανία).

Η νομοθεσία για την ίση μεταχείριση εξελίχθηκε επίσης σημαντικά. Έτσι, σε πολλές χώρες μια τέτοια νομοθεσία αναθεωρήθηκε ώστε να διευρύνει τόσο την έννοια της διάκρισης ώστε να περιλαμβάνει τις έμμεσες διακρίσεις και η σφαίρα εφαρμογής της να περιλαμβάνει, για παράδειγμα, τις δημόσιες υπηρεσίες και διευκολύνσεις, εκτός από την εκπαίδευση και το χώρο εργασίας. Στην πράξη, πρέπει να ιδωθεί ότι οι τρεις προσεγγίσεις προκύπτουν ταυτόχρονα. Το σύγχρονο μίγμα πολιτικής είναι πιο σύνθετο απ' ό,τι στο παρελθόν, και οι διαφορετικές προσεγγίσεις είναι λιγότερο ξεχωρισμένες μεταξύ τους.

2.2.2 Πρόοδος των Χωρών στην Εφαρμογή της Ένταξης της Διάστασης του Φύλου

Μία χώρα που ξεχωρίζει καθαρά από τις υπόλοιπες ως προς την έκταση και το εύρος της ένταξης της διάστασης του φύλου, είναι η **Σουηδία**. Ο κύριος στόχος, και επίσης η επιχειρηματολογία, για την υιοθέτηση μιας προσέγγισης για την ένταξη της διάστασης του φύλου στη Σουηδία, είναι για να καταπολεμηθούν οι δομικές ρίζες της ανισότητας των φύλων στην κοινωνία. Αυτή θεωρείται ως πρόκληση που άλλες προσεγγίσεις, όπως η ίση μεταχείριση και η θετική δράση, δεν κατάφεραν να απαντήσουν. Αυτό το είδος του στόχου πάει μακριά: η επίτευξή του απαιτεί τη βαθιά εμπέδωση της ένταξης της διάστασης του φύλου σε διαφορετικές σφαίρες δράσης (κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές). Η Σουηδία ξεχωρίζει με έντονη αντίθεση από τις άλλες χώρες όπου εμφανίζονται οι δομικές διαστάσεις της ανισότητας των φύλων, γιατί στις άλλες χώρες μόνο σπάνια αυτές αποτελούν στόχο της ένταξης της διάστασης του φύλου. Ένα δεύτερο ξεχωριστό χαρακτηριστικό της ένταξης της διάστασης του φύλου στη Σουηδία, είναι ο ορίζοντάς της: στοχεύει να πάει πέρα από την ενσωμάτωση της οπτικής του φύλου στη δημόσια πολιτική, επεκτεινόμενη σε δραστηριότητες που προκύπτουν από όλα τα δημόσια σώματα (για παράδειγμα, τις δημόσιες υπηρεσίες) καθώς και σε μη δημόσιους οργανισμούς του ιδιωτικού τομέα, την κοινωνία των πολιτών και λοιπά. Ένα τρίτο χαρακτηριστικό της σουηδικής προσέγγισης για την ένταξη της διάστασης του φύλου είναι ότι αποτελεί το αποτέλεσμα μιας ευρείας συναίνεσης μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών παραγόντων και είναι επίσημα εμπεδωμένη σε σημαντικές πολιτικές διαδικασίες. Ένα τέτοιο επίπεδο συναίνεσης απουσιάζει σε άλλες χώρες. Τέλος, η σουηδική περίπτωση επίσης χαρακτηρίζεται από ένα μεγάλο βαθμό καινοτομίας. Αυτή περιλαμβάνει, μεταξύ άλλων, το σχεδιασμό των καινοτόμων μεθόδων για την ένταξη της διάστασης του φύλου (Μέθοδος 3-R, μέθοδος ανάλυσης των διαφορών του φύλου στην εκπροσώπηση και τους πόρους, καθώς και οι λόγοι γι' αυτές τις διαφορές, στις επιχειρήσεις της τοπικής αυτοδιοίκησης), όπου ο ξεχωριστός ρόλος δίδεται στους εμπειρογνώμονες της πολιτικής διαδικασίας, στην ένταξη μιας ανάλυσης των επιπτώσεων του φύλου στα σχέδια προϋπολογισμών, καθώς και

στην εφαρμογή καινοτόμων προγραμμάτων για την ένταξη της διάστασης του φύλου στα διαφορετικά διαμερίσματα (και επίπεδα) της διοίκησης και άλλων οργανισμών και σωμάτων του δημοσίου (και του ιδιωτικού) τομέα.

Ένα δεύτερο μοντέλο, λιγότερο ανεπτυγμένο απ' ό,τι της Σουηδίας, χαρακτηρίζει το **Βέλγιο** και την **Ιρλανδία**, μαζί με τις περιφέρειες της **Ανδαλουσίας**, **Χώρας των Βάσκων** και **Σκωτίας**. Όλες αυτές οι θεσμικές περιοχές προχώρησαν πέραν μιας τυπικής και μόνο δέσμευσης για την εισαγωγή της προσέγγισης της ένταξης της διάστασης του φύλου, κάνοντας βήματα προς την εφαρμογή της. Τέτοια βήματα κυρίως σημαίνουν να τακτοποιούνται κάποια από τα στοιχεία της ένταξης της διάστασης του φύλου (που μπορούν να κατανοηθούν ως ουσιαστικοί όροι για την εφαρμογή μιας προσέγγισης ένταξης της διάστασης του φύλου). Αυτά τα στοιχεία είναι τριών κυρίων τύπων: τεχνικές και διαδικασίες, δομικές αλλαγές και αλλαγές στο εύρος της διαδικασίας πολιτικής, και αλλαγές στο φάσμα των εμπλεκόμενων φορέων.

Σε σύγκριση με τη Σουηδία, όλες αυτές οι χώρες ή θεσμικές περιοχές, βρίσκονται σε πολύ πιο πρώιμο στάδιο της εξέλιξης μιας προσέγγισης της ένταξης της διάστασης του φύλου. Ένα άλλο σημαντικό σημείο αντίθεσης μεταξύ τους και της Σουηδίας, αφορά τους στόχους που έχουν υιοθετηθεί. Ενώ στη Σουηδία ο κύριος στόχος της ένταξης της διάστασης του φύλου είναι να αντιμετωπισθούν οι δομικές ρίζες της ανισότητας των φύλων, σ' αυτές τις χώρες φαίνεται πως ο κύριος στόχος είναι να εισαχθεί μια προσέγγιση της ένταξης της διάστασης του φύλου, καθαυτή. Με άλλα λόγια, σ' αυτές τις χώρες η ένταξη της διάστασης του φύλου θεωρείται περισσότερο ως λειτουργικός στόχος παρά ως προσέγγιση, ή στρατηγική, για την επίτευξη της ισότητας των φύλων. Ένα σημείο που συνδέεται, είναι ότι σ' αυτές τις χώρες/περιοχές λείπει μια πολιτική αντίληψη για την ένταξη της διάστασης του φύλου. Για να τεθεί διαφορετικά, η ένταξη της διάστασης του φύλου θεωρείται γενικά ως πραγματισμός μάλλον παρά ως θεωρητικό ή πολιτικό θέμα. Ένα τρίτο σημείο αντίθεσης σχετίζεται με το γεγονός ότι, στις περισσότερες από αυτές τις χώρες, το μέλλον της ένταξης της διάστασης του φύλου παραμένει ασαφές (αντίθετα με τη Σουηδία, όπου θεσμοποιείται αυστηρά). Στην πραγματικότητα, οι πρωτοβουλίες ένταξης της διάστασης του φύλου που πραγματοποιούνται, αποτελούν νέα εγχειρήματα. Πολλές συνδέονται με τα τρέχοντα προγράμματα των Διαρθρωτικών Ταμείων της περιόδου 2000-2006 (Ιρλανδία, Ανδαλουσία) ενώ άλλες δεν έχουν παρά πιλοτική λειτουργία (Βέλγιο). Αντίθετα, για τη Σουηδία δεν μπαίνει θέμα συνέχειας, αφού η ένταξη της διάστασης του φύλου έχει γίνει η κύρια προσέγγιση στην ισότητα των φύλων.

Η **Γαλλία**, η **Ελλάδα**, η **Λιθουανία**, η **Ισπανία** και το **ΗΒ** αποτελούν μια τρίτη ομαδοποίηση χωρών. Σε όλες αυτές, τα πρόσφατα κυβερνητικά ντοκουμέντα αναφέρονται καθαρά στην ένταξη της διάστασης του φύλου, είτε ως στόχου είτε ως αρχής που οδηγεί την πολιτική ισότητας των φύλων. Εντούτοις, παρά αυτές τις επίσημες δεσμεύσεις για την ένταξη της διάστασης του φύλου, εκτός από λίγες πρωτοβουλίες, δεν υπάρχουν πολλά χειροπιαστά στοιχεία ότι η προσέγγιση αυτή εφαρμόζεται στην πράξη. Για να το βάλουμε μ' έναν άλλο τρόπο: αυτές οι χώρες παρουσιάζουν ένα σημαντικό χάσμα μεταξύ των εξαγγελιών και της πρακτικής σχετικά με την ένταξη της διάστασης του φύλου.

Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό που είναι κοινό σε όλες αυτές τις χώρες, είναι ότι από τον όρο «ένταξη της διάστασης του φύλου» λείπει μια καθαρή και συγκεκριμένη έννοια και, συνεπώς, συχνά τείνει να λειτουργεί ως ένας όρος για τα πάντα, που χρησιμοποιείται για να αναφερθούν διαφορετικές προσεγγίσεις και δραστηριότητες. Για παράδειγμα, δεν είναι ασυνήθιστο να βρει κανείς σ' αυτές τις χώρες ότι η έκφραση «ένταξη της διάστασης του

φύλου» κυρίως λειτουργεί ως ένα νέο όνομα για να αναφερθεί σε «παλιές» πολιτικές πρακτικές, όπως μέτρα θετικής δράσης, οριζόντια εθνικά σχέδια που περιλαμβάνουν διάφορα τμήματα της διοίκησης (ακόμα και αν τέτοια σχέδια διαπνέονται καθαρά από μια προσέγγιση θετικής δράσης) ακόμα και νομοθεσία για την ίση μεταχείριση. Εκτός από αυτά, υπάρχουν επίσης στοιχεία σ' αυτές τις χώρες ότι η «ένταξη της διάστασης του φύλου» γίνεται αντικείμενο εκμετάλλευσης για να εξυπηρετηθούν ποικίλες πολιτικές ανάγκες. Για παράδειγμα, στη Γαλλία και την Ελλάδα, οι πολιτικοί και οι κυβερνητικοί αξιωματούχοι βολεύονται να χρησιμοποιούν τον όρο «ένταξη της διάστασης του φύλου» για να αναφερθούν στην μετατόπιση του επίκεντρου που ήταν οι γυναίκες, σε κάτι πιο ουδέτερο, το φύλο (που γίνεται αντιληπτό απλά ως αναφερόμενο και στις γυναίκες και στους άνδρες), και αποτελεί το κύριο ενδιαφέρον της πολιτικής ισότητας. Από την άλλη μεριά, στο ΗΒ ο όρος «ένταξη της διάστασης του φύλου» μετριέται από την άποψη της ευαισθησίας των δημόσιων υπηρεσιών στις νέες και ποικίλες ανάγκες που καλύπτουν για τους πελάτες τους, μια χρήση που είναι ενδεικτική για τις ευρύτερες προτεραιότητες της κυβέρνησης του Νέου Εργατικού Κόμματος, αντί για μια δέσμευση στην προσέγγιση της «ένταξης της διάστασης του φύλου».

Ένα τρίτο κοινό χαρακτηριστικό είναι ότι οι πρωτοβουλίες της ένταξης της διάστασης του φύλου σ' αυτές τις χώρες, τείνουν να κατακερματίζονται, με την έννοια ότι σχετικές προσπάθειες περιορίζονται σε πολύ συγκεκριμένα πεδία και τους λείπει μια σύνδεση μεταξύ τους και της κυρίαρχης γενικής πολιτικής για την ισότητα των φύλων. Για παράδειγμα, στη Γαλλία, την Ελλάδα και την Ισπανία, μπορεί να παρουσιαστεί μια ανισορροπία μεταξύ της προόδου στην «ένταξη της διάστασης του φύλου» στους χώρους της εκπαίδευσης και της απασχόλησης, και σε άλλους χώρους. Ένα τέταρτο κοινό χαρακτηριστικό που έχουν οι πρωτοβουλίες σ' αυτές τις χώρες είναι ότι μπορεί να είναι το αποτέλεσμα μεγάλης προσπάθειας και επιμονής κάποιων μεμονωμένων γυναικών σε θέσεις κλειδιά της εξουσίας (π.χ. υπουργοί, ανώτερες δημόσιοι υπάλληλοι, ευρωβουλευτρίες), ή ακόμα και γυναικείων οργανώσεων, και όχι απόφαση υψηλού κυβερνητικού επιπέδου, για την επιδίωξη μιας νέας προσέγγισης της ισότητας των φύλων.

2.3 Διαφορετικά Μοντέλα της Ένταξης της Διάστασης του Φύλου

Ένα από τα κύρια ευρήματα της έρευνας είναι ότι η ένταξη της διάστασης του φύλου δεν έχει ένα παγιωμένο ή στατικό σύνολο εννοιών. Είναι αρκετά πολυποικίλη, όπως εφαρμόζεται και πραγματώνεται στα διαφορετικά κράτη και τις θεσμικές περιοχές. Συνεπώς, αυτό που ζητά την προσοχή είναι το πραγματικό περιεχόμενο των πρακτικών ένταξης της διάστασης του φύλου, και υπάρχουν ενδείξεις ότι ακολουθούνται τέσσερα μοντέλα ένταξης της διάστασης του φύλου.

2.3.1 Το ολοκληρωμένο μοντέλο

Το πρώτο μπορεί να ονομαστεί το ολοκληρωμένο μοντέλο της ένταξης της διάστασης του φύλου. Από τις οκτώ χώρες που μελετήθηκαν εδώ, η Σουηδία είναι εγγύτερα στο μοντέλο αυτό. Εδώ η ένταξη της διάστασης του φύλου θεωρείται ως στρατηγική με στόχο την επίτευξη μιας κοινωνίας με περισσότερη ισοτιμία για τα δύο φύλα. Ενώ σε άλλες χώρες ένας τέτοιος γενικός στόχος τείνει να απαντάται κυρίως στις εξαγγελίες (εάν υπάρχει καν), το σουηδικό παράδειγμα ξεχωρίζει κατά το ότι ο πολιτικός λόγος βασίζεται σε μια προσεκτική επεξεργασία των εννοιών «ισότητα» και «ένταξη της διάστασης του φύλου» καθώς επίσης παρέχει μια καθαρή επιχειρηματολογία γιατί το δεύτερο είναι πιο κατάλληλη προσέγγιση για να επιτευχθεί το πρώτο.

Στον πολιτικό λόγο στη Σουηδία η προβληματική ισότητα/ανισότητα κατανοείται κυρίως από δομική άποψη, ως ένα πρόβλημα των έμφυλων μοντέλων των σχέσεων εξουσίας. Κρίσιμη γι' αυτή την κατανόηση είναι η ιδέα ότι οι έμφυλες δομές εξουσίας επιδρούν σε όλους τους χώρους της ανθρώπινης δραστηριότητας και ανθρωπίνων σχέσεων, και διαπερνούν τις διαφορετικές κοινωνικές σφαίρες (δηλαδή, δημόσια καθώς και ιδιωτική). Μια τέτοια κατανόηση της προβληματικής σημαίνει ότι η πολιτική ισότητας των φύλων πρέπει να σχεδιαστεί ώστε να διαπερνά όλους τους χώρους των ανθρωπίνων σχέσεων και δραστηριοτήτων, για να έχει πραγματική επίδραση στις ζωές των καθημερινών γυναικών και ανδρών. Με άλλα λόγια, η πολιτική ισότητας των φύλων πρέπει να είναι συνολική. Αυτό επίσης σημαίνει ότι η υπευθυνότητα για την ισότητα των φύλων δεν μπορεί να περιορίζεται είτε σε ένα συγκεκριμένο κυβερνητικό σώμα ή στα κεντρικά κυβερνητικά σώματα αλλά πρέπει, μάλλον, να επεκτείνεται σε όλα τα τμήματα και προς τα κάτω στα χαμηλότερα κυβερνητικά επίπεδα που έχουν άμεση ευθύνη για ορισμένες δημόσιες υπηρεσίες (δηλαδή υγεία, κοινωνική φροντίδα, εκπαίδευση). Επιπλέον, η υπευθυνότητα για το φύλο δεν μπορεί να περιορίζεται στο δημόσιο τομέα αλλά πρέπει επίσης να μοιράζεται με τον ιδιωτικό και τον εθελοντικό τομέα.

2.3.2 Το οριζόντιο μοντέλο

Το δεύτερο ονομάζεται οριζόντιο μοντέλο της ένταξης της διάστασης του φύλου. Από τις οκτώ χώρες που μελετήθηκαν, αυτό το μοντέλο εμφανίζεται περισσότερο στο Βέλγιο. Ακόμα, στη Γαλλία και κάποιες περιοχές της Ισπανίας, όπως η Ανδαλουσία, υπάρχουν επίσης στοιχεία αυτής της προσέγγισης. Στο πλαίσιο αυτό, ο όρος «οριζόντιο» δείχνει τη συμμετοχή διαφορετικών κυβερνητικών τμημάτων ή υπουργείων στην εφαρμογή ενός σχεδίου ή προγράμματος της ισότητας των φύλων. Τέτοια σχέδια απαιτούν κάποιου επιπέδου διακυβερνητική συναίνεση και συντονισμό αφού προβλέπουν την κατανομή αρκετών συγκεκριμένων στόχων ισότητας των φύλων σε κάθε ένα από τα εμπλεκόμενα υπουργεία. Τέτοιοι στόχοι μπορεί να ποικίλουν αρκετά μεταξύ τους, και να κυμαίνονται από γενικές δεσμεύσεις για την ένταξη της οπτικής του φύλου στην πολιτική κάποιου τμήματος ή υπουργείου, έως συγκεκριμένα μέτρα με στόχο την διαμόρφωση των όρων για την εφαρμογή μιας προσέγγισης ένταξης της διάστασης του φύλου (όπως για παράδειγμα την παραγωγή δεικτών και εργαλείων αξιολόγησης). Η εφαρμογή αυτών των στόχων συνήθως υποστηρίζεται από έναν ειδικό για το θέμα φορέα ή μονάδα της διοίκησης που είτε θα έχει ανεξάρτητη υπόσταση ή αλλιώς θα είναι συνδεδεμένος σε κάποιο συγκεκριμένο υπουργείο της κυβέρνησης.

Οι χώρες που ακολουθούν αυτή την προσέγγιση έχουν μια κοινή παράδοση της πολιτικής ισότητας των φύλων που κυριαρχείται από τις θετικές δράσεις. Αυτό κάνει τα οριζόντια μοντέλα να ξεχωρίζουν με αρκετούς τρόπους:

- Σε συνδυασμό με μέτρα που είναι περισσότερο επικεντρωμένα στην εφαρμογή της ένταξης της διάστασης του φύλου, αυτά τα οριζόντια σχέδια περιέχουν επίσης ένα σημαντικό αριθμό μέτρων θετικής δράσης, και σε πολλές περιπτώσεις, αποτελούν την πλειοψηφία των μέτρων ή των δράσεων.
- Η πλειοψηφία των μέτρων σ' αυτά τα οριζόντια σχέδια (συμπεριλαμβανομένων μερικών με καθαρή διάστασης της ένταξης της διάστασης του φύλου) έχουν ως συγκεκριμένο στόχο τους τις γυναίκες.
- Τα όρια μεταξύ των μέτρων ένταξης της διάστασης του φύλου και θετικής δράσης είναι αρκετά θολά και, συνεπώς, δύσκολο να διακριθούν.

- Αυτά τα σχέδια συχνά είναι προσανατολισμένα προς τη δημιουργία των όρων για την ένταξη της διάστασης του φύλου. Μ' αυτή την έννοια, μερικά από τα σχετικά εθνικά ή περιφερειακά σχέδια (όπως για παράδειγμα το βελγικό σχέδιο) μπορεί να θεωρηθούν μόνο ως προκαταρκτικό βήμα προς την πλήρη εφαρμογή της προσέγγισης της ένταξης της διάστασης του φύλου.

2.3.3 Το μοντέλο που προωθεί η ΕΕ

Το τρίτο μοντέλο ένταξης της διάστασης του φύλου ονομάζεται «το μοντέλο που προωθεί η ΕΕ». Στις χώρες που το εκπροσωπούν η ΕΕ – ιδιαίτερα μέσω των απαιτήσεών της να εντάξει την οπτική του φύλου ως όρου για την χρηματοδότηση από αυτήν (ή, στην περίπτωση της Λιθουανίας, το θέμα της ένταξης) – αποτελεί τον κύριο μοχλό για την εισαγωγή πρακτικών ένταξης της διάστασης του φύλου. Η Ιρλανδία είναι μια πρώτη τέτοια περίπτωση, ενώ η Ελλάδα και η Ισπανία μπορεί να λεχθεί ότι επίσης ταιριάζουν στο μοντέλο αυτό.

Μια τέτοια κυρίαρχη επίδραση της ΕΕ πλουτίζει αυτές τις χώρες με αρκετά διαπλεκόμενα χαρακτηριστικά σχετικά με την ένταξη της διάστασης του φύλου, που είναι πολύ ξεχωριστά όταν συγκριθούν με άλλες χώρες. Κατ' αρχήν, η ένταξη της διάστασης του φύλου δεν είναι τμήμα ενός ευρύτερου οράματος ισότητας των φύλων όπως, για παράδειγμα, στη Σουηδία, αλλά μάλλον έναν στόχο καθεαυτός. Επιπλέον, η ένταξη της διάστασης του φύλου γενικά κατανοείται με αρκετά γραφειοκρατικούς ή τεχνοκρατικούς όρους, συνήθως αναφερόμενη στις αποτιμήσεις για την επίδραση του φύλου και άλλες διαδικασίες αξιολόγησης ή διαμόρφωσης πολιτικής. Ένα δεύτερο χαρακτηριστικό είναι ότι, αφού τέτοιες τεχνικές δραστηριότητες παίρνουν την ταμπέλα της «ένταξης της διάστασης του φύλου» περιορίζονται κυρίως στο περιεχόμενο των Διαρθρωτικών Ταμείων, όπου οι πρακτικές της ένταξης της διάστασης του φύλου αναπτύσσονται έξω απ' αυτά τα περιεχόμενα (π.χ. «συνεκπαίδευση» στην Ισπανία και γενική ένταξη της ισότητας στην Ιρλανδία) χρησιμοποιούνται εναλλακτικοί της «ένταξης της διάστασης του φύλου» όροι (όπως, για παράδειγμα, η «οριζόντια πολιτική» στην Ισπανία ή ο «έλεγχος της ισότητας» στην Ιρλανδία).

Ένα τρίτο χαρακτηριστικό κοινό σ' αυτές τις χώρες είναι ότι οι στόχοι και οι πρακτικές της ένταξης της διάστασης του φύλου δεν έχουν ενσωματωθεί στην βασική κυβερνητική πολιτική. Στην πραγματικότητα, η ένταξη της διάστασης του φύλου στο πλαίσιο των Διαρθρωτικών Ταμείων πραγματοποιείται απομονωμένα από άλλα στοιχεία της πολιτικής ισότητας των φύλων. Ένα τέταρτο κοινό χαρακτηριστικό είναι ότι δεν υπάρχουν στοιχεία για συνεργασία ανάμεσα στα τμήματα ούτε καν συντονισμός, για την εφαρμογή της προσέγγισης της ένταξης της διάστασης του φύλου. Έντονα σχετικά είναι τα παραδείγματα τόσο της Ελλάδας όσο και της Ιρλανδίας στις αντίστοιχες εμπειρίες που έχουν από την ένταξη της διάστασης του φύλου στο χώρο της εκπαίδευσης. Και στις δύο χώρες, οι φορείς που είναι επιφορτισμένοι με την εφαρμογή της ένταξης της διάστασης του φύλου στην εκπαιδευτική πολιτική λειτουργούν σχετικά απομονωμένα από άλλες δραστηριότητες του σχετικού υπουργείου. Ένας πιθανός λόγος για μια τέτοια σχετική απομόνωση είναι το γεγονός, ότι σ' αυτές τις χώρες, η ένταξη της διάστασης του φύλου δεν έχει προκύψει από εγχώρια πολιτική της ισότητας των φύλων. Τέλος, ένα πέμπτο χαρακτηριστικό είναι ότι οι πρωτοβουλίες ένταξης της διάστασης του φύλου σ' αυτές τις χώρες (με πιθανή εξαίρεση την Ιρλανδία) αντιμετωπίζονται με κάποια αντίσταση από φορείς όπως αξιωματούχοι που εργάζονται σε φορείς υπεύθυνους για το φύλο, ακαδημαϊκοί ερευνητές και φεμινιστικές οργανώσεις. Έτσι, τόσο στην Ισπανία όσο και

στην Ελλάδα, οι φορείς που έδωσαν συνέντευξη ισχυρίστηκαν ότι οι συνθήκες στις αντίστοιχες χώρες δεν ήταν ώριμες για την εισαγωγή της ένταξης της διάστασης του φύλου και προειδοποίησαν για την αρνητική επίπτωση που μπορεί να είχαν τέτοιες πολιτικές στην πρόοδο προς μια κοινωνία με περισσότερη ισότητα των φύλων. Ένας πρόσθετος λόγος για μια τέτοια αντίσταση στις πρωτοβουλίες ένταξης της διάστασης του φύλου μπορεί να είναι το γεγονός ότι αυτές αναπτύσσονται μέσα στα προγράμματα των Διαρθρωτικών Ταμείων, και έτσι ανήκουν στο πλαίσιο με κύριο στόχο την αύξηση της οικονομικής ανταγωνιστικότητας και παραγωγικότητας και όχι τους γνήσιους στόχους της ισότητας των φύλων.

Η Λιθουανία αξίζει μια ξεχωριστή προσοχή, ως χώρα όπου η επίδραση της ΕΕ στην πολιτική ισότητας των φύλων επηρέασε κυρίως τις γυναικείες ομάδες, που, ως σημαντικοί φορείς της ισότητας των φύλων στη χώρα, έχουν παίξει ένα σημαντικό ρόλο στην πίεση μιας κυβέρνησης που δεν συμμερίζεται τέτοιους στόχους, να κάνει πρόοδο προς την εφαρμογή των απαιτήσεων της ΕΕ σχετικά με το φύλο, συμπεριλαμβανόμενης εδώ και της ένταξης της διάστασης του φύλου.

2.3.3 Το μοντέλο της ισότητας των φύλων

Το τέταρτο μοντέλο είναι περισσότερο μοντέλο ένταξης της ισότητας παρά της ένταξης της ίδιας της διάστασης του φύλου. Παρ' όλα αυτά, υπό αυτό το μοντέλο πρακτικές ένταξης που θέτουν συγκεκριμένα το φύλο αναπτύσσονται επίσης. Αυτό το μοντέλο της ισότητας των φύλων είναι πιο φανερό στο ΗΒ, ιδιαίτερα στις κυβερνήσεις της Σκωτίας, της Βόρειας Ιρλανδίας και της Ουαλίας στις οποίες έχουν μεταφερθεί σχετικές αρμοδιότητες. Μερικές πλευρές του μοντέλου αυτού μπορούν να βρεθούν στην Ιρλανδία και, σε μικρότερο βαθμό, στη Λιθουανία.

Σ' αυτό το μοντέλο, οι πρακτικές της ένταξης της διάστασης του φύλου εισάγονται ως τμήμα της ανάπτυξης μιας ευρύτερης προσέγγισης της ένταξης της ισότητας σε όλες τις πολιτικές. Παρ' ότι υπάρχουν μερικές διαφορές μεταξύ αυτών των χωρών ή θεσμικών περιοχών ως προς το βάθος και το εύρος των πρακτικών της ένταξης της ισότητας, αποτελούνται κυρίως από την ένταξη της προοπτικής της ισότητας σε όλους τους δημόσιους θεσμούς και δραστηριότητες, στις οποίες περιλαμβάνεται η διαμόρφωση πολιτικής, η παροχή υπηρεσιών και λοιπά. Σε μερικές περιπτώσεις, αυτές οι εξελίξεις έχουν πυροδοτηθεί με την εισαγωγή μιας νέας νομοθεσίας για την ισότητα, ενώ σε άλλες είναι το αποτέλεσμα μιας ευρύτερης δέσμευσης (όπου περιλαμβάνεται η κυβέρνηση και η κοινωνία των πολιτών) να τεθεί η ισότητα στην καρδιά της διαμόρφωσης πολιτικής. Στις χώρες/περιοχές όπου ακολουθείται αυτό το μοντέλο, μια προσέγγιση ένταξης της ισότητας, σηματοδοτεί ένα νέο ξεκίνημα από τις πιο παραδοσιακές προσεγγίσεις ενάντια στις διακρίσεις (που η αποτελεσματικότητά τους εξαρτάτο πολύ από τις αποφάσεις των δικαστηρίων) προς μια πιο ενεργητική πολιτική. Ένα άλλο κοινό χαρακτηριστικό είναι μια κίνηση από την πολιτική ισότητας που είχε για επίκεντρο την ισότητα των φύλων ιδιαίτερα, σε μια πολιτική που αποτελεί ένα μόνο ενδιαφέρον ή αντικείμενο μεταξύ πολλών άλλων (π.χ. αναπηρία, φυλή, σεξουαλικό προσανατολισμό και λοιπά). Όπως ήταν φανερό από τις συνεντεύξεις που έγιναν σ' αυτές τις περιοχές, αυτή η ανάπτυξη είναι διαφιλονικούμενη. Ένας σημαντικός αριθμός φορέων εξέφρασε το φόβο ότι το ενδιαφέρον για το φύλο μπορεί να διαχυθεί ή να γίνει λιγότερο ορατό.

2.4 Κρίσιμοι Παράγοντες που Επιδρούν στην Πρόοδο

Προκειμένου να ερμηνευθεί η πρόοδος, οι παράγοντες του περιεχομένου ή του γενικότερου περιβάλλοντος είναι πολύ σημαντικοί. Αυτοί περιλαμβάνουν για παράδειγμα, τον μέχρι τώρα ρόλο μιας χώρας ή περιοχής στην αντιμετώπιση της ανισότητας των δύο φύλων, την έκταση κατά την οποία πρωταγωνιστούν σε θέματα φύλου στην πολιτεία ή στο δημόσιο χώρο, την έκταση κατά την οποία η ένταξη της διάστασης του φύλου «χωράει» στο κυρίαρχο πολιτικό ήθος ή το συγκεκριμένο πακέτο προγραμμάτων που προωθούνται από τους φορείς της πολιτικής. Σχετικά με τον μέχρι τώρα ρόλο μιας χώρας σε θέματα φύλου, δεν μπορεί να ειπωθεί ότι η διάρκεια ή ο χρόνος της ενασχόλησης μιας χώρας με το φύλο αποτελεί έναν αποφασιστικό παράγοντα αφ' εαυτού. Αντίθετα, είναι κρίσιμο στοιχείο η φύση της προσέγγισης και το βάθος της ανάλυσης που διαπερνά την προσέγγιση. Ως προς το τελευταίο, αυτό που έχει σημασία είναι η έκταση κατά την οποία υπάρχει δομική κατανόηση της ανισότητας των φύλων, δηλαδή, μια ανάλυση βασισμένη στην κατανόηση ότι οι δομές και τα συστήματα αξιών στην κοινωνία συνεισφέρουν στη δημιουργία και την επιμονή της ανισότητας των φύλων. Η πρόοδος στην εφαρμογή της ένταξης της διάστασης του φύλου επηρεάζεται επίσης από την ύπαρξη και τις δραστηριότητες των «πρωταγωνιστών» της ισότητας των φύλων στην πολιτεία. Αυτές και αυτοί, συχνά είναι άτομα σε θέσεις επιρροής, συχνά είναι συλλογικά συμφέροντα ή ομάδες, μπορεί να είναι κρίσιμοι είτε για να στρέψουν το φως στα θέματα του φύλου είτε να το διατηρήσουν σ' αυτά.

Όσον αφορά τον τρίτο παράγοντα – την έκταση κατά την οποία η ένταξη της διάστασης του φύλου «χωράει» στο κυρίαρχο πολιτικό κλίμα – η ένταξη της διάστασης του φύλου δεν συγκεντρώνει αναγκαστικά ευρεία υποστήριξη, και εάν δεν υπάρχει μια πολιτική δέσμευση σε πολύ υψηλά επίπεδα, δεν έχει πιθανότητες επιτυχίας. Υπάρχουν παραδείγματα χωρών όπου η ένταξη της διάστασης του φύλου αγκαλιάστηκε από την κυβέρνηση αλλά δεν πραγματοποιήθηκε στην πολιτική, λόγω έλλειψης δέσμευσης. Επιπλέον, η επιφανειακή ουδετερότητα του όρου «ένταξη της διάστασης του φύλου» και η απόσπασή της από τη φεμινιστική πολιτική, επιτρέπει την εκμετάλλευσή της από τους φορείς διαμόρφωσης πολιτικής ως ένας όρος που χωράει τα πάντα, που χωράει σε διαφορετικούς σκοπούς (διαφορετικούς προς την ισότητα των φύλων).

Μπορεί κανείς να θέσει τέτοια στοιχεία με διαφορετικό τρόπο: ότι η πραγματοποίηση της ένταξης της διάστασης του φύλου απαιτεί την εκπλήρωση μιας σειράς όρων. Αυτοί περιλαμβάνουν, επιπλέον των όσων αναφέρθηκαν ήδη πιο πάνω, την εμπειρία με όρους γνώσης και ειδικοτήτων και τη συστηματική χρήση των εργαλείων αξιολόγησης και ελέγχου στη διαμόρφωση πολιτικής και μια ευρεία συναίνεση για τους στόχους της ισότητας των φύλων μεταξύ όλων των ενδιαφερομένων φορέων (προκειμένου να αποκτήσει η διαδικασία αυτή κάποια σταθερότητα). Σε μερικές χώρες, ιδιαίτερα στη Γαλλία, την Ελλάδα, τη Λιθουανία και την Ισπανία, η απουσία τέτοιων όρων είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακή. Στερούνται συγκεκριμένα της σταθερότητας στη δέσμευση για την ισότητα των φύλων και η κουλτούρα της πολιτικής τους δεν συμπαθεί δράσεις όπως η αξιολόγηση και η αποτίμηση της επίδρασης. Το γεγονός ότι οι συνθήκες δεν είναι ώριμες, μεγαλώνει την πιθανότητα να αντιμετωπίζεται η ένταξη της διάστασης του φύλου με αρκετή καχυποψία.

Ένα πιθανό εμπόδιο είναι μια μετατόπιση της πολιτικής ισότητας των φύλων (όπου συμπεριλαμβάνεται η ένταξη της διάστασης του φύλου) προς πιο συγκεκριμένους οικονομικούς στόχους, καθώς και στόχους αγοράς εργασίας και παραγωγικότητας. Αυτό είναι ορατό σε επίπεδα τόσο ΕΕ όσο και κρατών-μελών. Παρ' ότι συζητείται αν είναι καινούρια, μια μεγαλύτερη έμφαση στους στόχους της αγοράς εργασίας σημειώνεται στη

Γαλλία, την Ελλάδα και το ΗΒ. Αυτό πρέπει να ιδωθεί στους στόχους και το περιεχόμενο της πολιτικής (για παράδειγμα, οι πρωτοβουλίες ισότητας των φύλων στην εκπαιδευτική πολιτική στο ΗΒ) καθώς και στην ονομασία των θεσμών για την ισότητα των φύλων (για παράδειγμα, η μετονομασία της υπουργού υπεύθυνης για ζητήματα ισότητας στη Γαλλία). Και όμως, ενώ στη Γαλλία και το ΗΒ αυτή η ανανέωση του ενδιαφέροντος σε ζητήματα αγοράς εργασίας και παραγωγικότητας είναι δεμένη με τις εθνικές οικονομικές προτεραιότητες, στην Ελλάδα είναι δεμένη με την εξάρτηση που έχει η πολιτική της ισότητας των φύλων από τα προγράμματα των Διαρθρωτικών Ταμείων (που έχουν έντονο προσανατολισμό στην αγορά εργασίας).

Κεφάλαιο Τρία

Τα κύρια ευρήματα σε ευρωπαϊκό επίπεδο

Ένας από τους στόχους του προγράμματος EQUAPOL ήταν να κατανοηθεί η συνέργεια μεταξύ των εθνικών και των ευρωπαϊκών προσεγγίσεων στην ισότητα των φύλων στη δημόσια πολιτική, ιδιαίτερα οι επιδράσεις της πολιτικής της ΕΕ (και της διεθνούς πολιτικής) στις εθνικές προσεγγίσεις και τις ομοιότητες και διαφορές μεταξύ πολιτικών της ΕΕ και εθνικών πολιτικών για την ισότητα των φύλων.

3.1 Οι επιδράσεις στις Εθνικές Προσεγγίσεις

3.1.1 Η επίδραση της ΕΕ στις εθνικές προσεγγίσεις

Γενικά, η πολιτική ισότητας των φύλων της ΕΕ έχει δώσει νομιμοποίηση και αξιοπιστία στις προσπάθειες ένταξης της διάστασης του φύλου που γίνονται σε εθνικό επίπεδο και σε κάποιες χώρες έχει λειτουργήσει (δηλαδή Ιρλανδία, Βέλγιο) ως αποφασιστική δύναμη αλλαγής.

Η νομοθεσία της ΕΕ για την ισότητα των φύλων είχε μια ιδιαίτερα θετική επίδραση στην ανάπτυξη της εθνικής πολιτικής, τόσο σε χώρες που προηγουμένως είχαν καθυστέρηση από την άποψη της νομοθεσίας ισότητας των φύλων, όπως η Ιρλανδία και η Ελλάδα, όσο και σε πιο προωθημένες χώρες. Στα νέα κράτη-μέλη, η ευθυγράμμιση της εθνικής νομοθεσίας με το *ευρωπαϊκό κεκτημένο* έχει συνεισφέρει αποφασιστικά στη δημιουργία θεσμικών σωμάτων και νομοθετικών μηχανισμών που υποστηρίζουν τους στόχους της ισότητας των φύλων.

Η οικονομική υποστήριξη για τη θετική δράση και τα μέτρα ισότητας των φύλων, είχε ιδιαίτερη ισχυρή επίδραση στην ανάπτυξη εθνικής πολιτικής σε πολλές χώρες και σε πολλούς χώρους πολιτικής (για παράδειγμα την εκπαίδευση). Τα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία είχαν ιδιαίτερη σημασία ως θετική επίδραση στα εθνικά προγράμματα που υποστηρίζουν τη θετική δράση και τις ίσες ευκαιρίες για τις γυναίκες και τους άνδρες, ιδιαίτερα στο Βέλγιο, την Ελλάδα, την Ιρλανδία, την Ισπανία και το ΗΒ. Όμως, αρκετά από τα πρόσωπα που ερωτήθηκαν παρατήρησαν αποδυνάμωση της υποστήριξης της θετικής δράσης σε επίπεδο ΕΕ, και ορισμένα από αυτά ισχυρίζονται ότι η ένταξη της διάστασης του φύλου συνδυάζεται με μια περικοπή της χρήσης της θετικής δράσης ως εργαλείου της ΕΕ για την πολιτική ισότητας.

Αναφορικά με την επίδραση πιο πρόσφατων προσεγγίσεων πολιτικής της ΕΕ, οι απόψεις των εθνικών φορέων εμφανίζονται να έχουν μεγαλύτερη ποικιλία και να είναι πιο επικριτικές. Πολλοί απ' όσους εμπλέκονται στην πολιτική της ισότητας των φύλων τόσο σε εθνικό όσο και σε επίπεδο ΕΕ, εκφράζουν σημαντική απογοήτευση και δυσαρέσκεια για την κατεύθυνση και το ρυθμό της πολιτικής ισότητας της ΕΕ.

Σε μερικούς χώρους πολιτικής, η επίδραση της ΕΕ θεωρείται αδύναμη, και σε μερικές περιπτώσεις αρνητική. Στην Ελλάδα, η επίδραση της πολιτικής της ΕΕ για την ισότητα των φύλων στην εθνική πολιτική για τις συντάξεις είναι αδύναμη και έμμεση, αλλά επίσης αρνητική για την κατάσταση των γυναικών στο συνταξιοδοτικό σύστημα. Μια παρόμοια

κατάσταση φαίνεται στη Λιθουανία, όπου οι οργανώσεις των γυναικών εντοπίζουν αρνητικές επιδράσεις της πολιτικής της ΕΕ για τις γυναίκες στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και συνταξιοδότησης.

Όσον αφορά το μέλλον, υπάρχει απαισιοδοξία μεταξύ μερικών φορέων που έχουν καλή γνώση της πολιτικής της ΕΕ για το μελλοντικό καθοδηγητικό ρόλο της ΕΕ για την πολιτική ισότητας των φύλων. Υπάρχει μια φανερή μείωση στην ικανότητα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να διαπραγματεύεται την πολιτική σε ευρωπαϊκό επίπεδο, και να παρέχει τεκμηριωμένη ώθηση για τα ζητήματα και την πολιτική της ισότητας των φύλων. Ακόμα και φορείς που υποστηρίζουν την αντίληψη της ένταξης της διάστασης του φύλου δεν θεωρούν την ΕΕ ως πηγή για καλύτερη κατανόηση της προβληματικής της ισότητας και ανισότητας.

3.1.2 Οι διεθνείς επιδράσεις στις εθνικές προσεγγίσεις

Οι επιδράσεις της διεθνούς πολιτικής στις εθνικές προσεγγίσεις προς την ισότητα των φύλων φαίνεται να είναι τριφυείς: Η γενική επίδραση της εισαγωγής ή ενίσχυσης της ένταξης της διάστασης του φύλου στη Διάσκεψη του Πεκίνου και την Πλατφόρμα Δράσης του 1995, την οποία έχουν υπογράψει όλες οι χώρες της ΕΕ. Οι διεθνείς επιδράσεις για την ανάπτυξη των μεθόδων και εργαλείων της ένταξης της διάστασης του φύλου. Και πιο συγκεκριμένες επιδράσεις, ιδιαίτερα στις χώρες της διεύρυνσης, από τους διεθνείς φορείς και τα περιφερειακά σώματα, πολλά από τα οποία έχουν υιοθετήσει την ένταξη της διάστασης του φύλου ως στρατηγική, αλλά που επίσης υπογραμμίζουν έντονα τα δικαιώματα των γυναικών, την ενδυνάμωση των γυναικών και τις θετικές δράσεις.

Το συνέδριο του Πεκίνου του 1995, και οι προετοιμασίες που οδηγούσαν σ' αυτό, έδωσε μια σημαντική ώθηση μέσα στην Ευρώπη στην πρόοδο για την πολιτική ισότητας των φύλων και για την ένταξη της διάστασης του φύλου πιο ιδιαίτερα, τόσο στους ευρωπαϊκούς θεσμούς όσο και στις χώρες-μέλη. Η Διάσκεψη του Πεκίνου, συμπίπτοντας με την ένταξη της Σουηδίας (μαζί της Φινλανδίας και της Αυστρίας), σηματοδοτεί ένα σημείο καμπής στο χαρακτήρα της πολιτικής για την ισότητα των φύλων και την εφαρμογή της στην ΕΕ, και αποτέλεσε μια σημαντική επίδραση στην αύξηση της εναρμόνισης της πολιτικής ισότητας των φύλων μεταξύ εθνικού επιπέδου και ΕΕ.

Οι διεθνείς προσεγγίσεις είχαν επίσης σημαντική επίδραση στην ανάπτυξη εργαλείων για την ένταξη της διάστασης του φύλου, πιο ιδιαίτερα εργαλείων για την ανάλυση φύλου και την αποτίμηση της επίδρασης του φύλου και, πιο πρόσφατα, τη χρήση των δημόσιων οικονομικών φύλου.

Στη Λιθουανία, οι θετικές επιδράσεις στην ανάπτυξη των δικτύων, της πληροφόρησης, της απόκτησης και της διάδοσης της γνώσης στους χώρους των γυναικείων δικαιωμάτων και της ισότητας των φύλων θεωρούνται ως αποτέλεσμα δράσεων και υποστήριξης που υπήρξε από περιφερειακά και διεθνή σώματα (το UNDP [Αναπτυξιακό Σχέδιο των Ηνωμένων Εθνών], το Σουηδικό Πρακτορείο Διεθνούς Ανάπτυξης, το Συμβούλιο των Σκανδιναβικών Χωρών κ.λπ.). Οι προσεγγίσεις που υπάρχουν αναφορικά με σημαντικό μέρος αυτής της υποστήριξης θεωρούν ότι στη Λιθουανία υπάρχουν διαφορετικές, αν όχι αντικρουόμενες, προοπτικές για την ισότητα των φύλων ως αποτέλεσμα αυτών των εξωτερικών επιδράσεων. Αυτό μπορεί να εξηγήσει τις κριτικές απόψεις πολλών φορέων της ισότητας των φύλων για την πολιτική της ΕΕ και το γεγονός ότι επικεντρώνεται στην οικονομία.

3.2 Ομοιότητες και Διαφορές μεταξύ της πολιτικής της ΕΕ και των εθνικών κρατών

Οι ποικιλίες της τρέχουσας κατάστασης και των συστατικών στοιχείων της πολιτικής ισότητας των φύλων στις χώρες που μελετήθηκαν, εμφανίζονται επίσης σε επίπεδο Ευρώπης. Η διαπλοκή και αλληλεπίδραση του ευρωπαϊκού και των εθνικών συστημάτων μέσα στο συνολικό σύστημα διακυβέρνησης στην ΕΕ και ο πολύ δυναμικός χαρακτήρας της τελευταίας από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, σημαίνουν αναπόφευκτα μια σύνθετη κατάσταση πραγμάτων, όπου οι ομοιότητες και οι διαφορές αλλάζουν με τον καιρό.

3.2.1 Στόχοι πολιτικής

Αναφορικά με τους στόχους πολιτικής, οι ποικιλίες που είναι ορατές σε εθνικό επίπεδο στις χώρες που μελετήθηκαν, αντανακλώνται στις ποικιλίες και τις αντιφάσεις που είναι ορατές στους στόχους πολιτικής της ΕΕ για την ισότητα των φύλων. Η ΕΕ έχει την ομοιότητα με τη Σουηδία την ύπαρξη ολοκληρωμένων στόχων για την ισότητα των φύλων, στους οποίους πρέπει να συμβάλλουν όλες οι πολιτικές και τα προγράμματα. Παρ' όλα αυτά, αντίθετα από τη Σουηδία, οι στόχοι της ισότητας των φύλων σε συγκεκριμένους χώρους της πολιτικής της ΕΕ όπως η εκπαίδευση ή η κοινωνική προστασία, δεν προσαρμόζονται στους γενικούς και παρομοιάζουν περισσότερο με περιπτώσεις όπως του ΗΒ όπου οι στόχοι της ισότητας των φύλων συνδέονται με άλλους γενικούς πολιτικούς στόχους (ιδιαίτερα την απασχόληση και την παραγωγικότητα). Ο συγκεκριμένο χρόνος διατύπωσης των στόχων της ΕΕ βοηθά να εξηγηθεί αυτή η φαινομενική ανωμαλία, αφού η επεξεργασία των γενικών στόχων πολιτικής της ΕΕ για την ισότητα των φύλων έγινε όταν οι επιδράσεις των διεθνών προσεγγίσεων και αυτών των σκανδιναβικών χωρών ήταν ισχυρές, ενώ η επεξεργασία για τις τρέχουσες πολιτικές της ΕΕ για την εκπαίδευση και την κοινωνική προστασία (και την κοινωνική πολιτική γενικότερα) έγινε στο πλαίσιο των προτεραιοτήτων της Λισαβώνας, που είναι ευθυγραμμισμένες με το κυρίαρχο ήθος κάποιων εθνικών πολιτικών, ιδιαίτερα αλλά όχι μόνο, του Η.Β.

Αναφορικά με τους στόχους για την ένταξη της διάστασης του φύλου, η πολιτική της ΕΕ είναι ένα αμάλγαμα εθνικών προσεγγίσεων, που δήθεν σκοπεύει να διασφαλίσει ότι όλες οι πολιτικές και τα προγράμματα της ΕΕ συνεισφέρουν στη μείωση των ανισοτήτων και στη βελτίωση της ισότητας μεταξύ γυναικών και ανδρών και να αντιμετωπίσουν τις δομικές ρίζες της ισότητας των φύλων (όπως στη Σουηδία), αλλά εφαρμόζονται είτε ως στόχος καθεαυτός, είτε για να πετύχουν άλλους στόχους – πρωτίστως για την αγορά εργασίας και την παραγωγικότητα. Οι «παραγωγικές» πλευρές της ισότητας των φύλων κυριαρχούν όλο και περισσότερο, στη θεωρία και στην πρακτική, και η κύρια πρόοδος υπάρχει στους χώρους των Ευρωπαϊκών Διαρθρωτικών Ταμείων, τη Στρατηγική της Απασχόλησης και τις γυναίκες στην επιστήμη.

3.2.2 Το μέσο της πολιτικής ισότητας των φύλων

Ένα από τα συνηθισμένα μέσα για την πολιτική της ισότητας των φύλων σε εθνικό επίπεδο και ΕΕ, είναι η νομοθεσία της ισότητας. Η νομοθεσία ενάντια στις διακρίσεις στην απασχόληση και την εκπαίδευση, που είναι οι χώροι που αντιμετωπίζονται από της Οδηγίες της ΕΕ για την ισότητα των φύλων, βρίσκονται εδώ στο προσκήνιο. Ένα ενδιαφέρον στοιχείο των πρόσφατων εξελίξεων σε κάποιες χώρες είναι η εισαγωγή της

νομοθεσίας της ισότητας που εκτείνεται πέρα από τους χώρους που σχετίζονται με την απασχόληση, για να καλύψει τις δημόσιες υπηρεσίες και διευκολύνσεις (όπως στην Ιρλανδία) και την ιδιωτική σφαίρα (Ισπανία). Αυτές οι εξελίξεις προχωρούν την εθνική νομοθεσία σε κάποιες χώρες πέρα απ' ότι έχει επιτευχθεί μέχρι στιγμής σε επίπεδο ΕΕ, όπου η Οδηγία για την ισότητα των φύλων στα αγαθά και τις υπηρεσίες που είχε προταθεί πολλά χρόνια πριν, κατάφερε να υιοθετηθεί (στο τέλος του 2004) μετά από σημαντική αντιπαράθεση των βιομηχανιών τις οποίες αφορούσε και επίσης με περιορισμό του εύρους της.

Η ένταξη της θετικής δράσης σε κάποιες από τις εθνικές νομοθεσίες (π.χ. Ελλάδα και Ιρλανδία) επίσης σημαίνει το προχώρημα κάποιων εθνικών πολιτικών πέραν του εύρους της νομοθεσίας της ΕΕ όπως αυτή ερμηνεύθηκε από ετυμηγορίες του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου, που έχουν δημιουργήσει δυσκολία στην επιδίωξη της θετικής δράσης και τη μείωση των δομικών ανισοτήτων μεταξύ γυναικών και ανδρών, ακόμα και στο πεδίο της απασχόλησης και παρά το νέο Άρθρο 141(4) της Συνθήκης του Άμστερνταμ.

Η χρήση σχεδίων για την ισότητα των φύλων είναι επίσης ένα κοινό χαρακτηριστικό των μέσων της ΕΕ και των εθνικών κρατών για την πολιτική της ισότητας των φύλων. Το Πλαίσιο Στρατηγικής και τα ετήσια Προγράμματα Εργασίας των υπηρεσιών της Επιτροπής ξεκίνησαν ως σχέδια δράσης για να εφαρμόζονται και παρακολουθούνται, αλλά φαίνεται ότι γρήγορα έχασαν την αποτελεσματικότητά τους ως εργαλεία για την εφαρμογή της ένταξης της διάστασης του φύλου μέσα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή ή για να εμπνεύσουν πρωτοβουλίες σε εθνικό επίπεδο. Υπάρχουν εδώ ομοιότητες με μερικές από τις χώρες που μελετήθηκαν, που έχουν ξεκινήσει εθνικά σχέδια ως εφ'άπαξ γεγονότα (π.χ. το Βέλγιο και η Λιθουανία) ή δεν ήταν ικανές να διατηρήσουν τη συνέχεια απ' τη στιγμή που τελείωσε το συγκεκριμένο σχέδιο (όπως στη Γαλλία).

Η ανάλυση φύλου και η αποτίμηση της επίδρασης του φύλου, το κύριο εργαλείο της ένταξης της διάστασης του φύλου στη Σουηδία, αποτέλεσε ένα ισχυρό συστατικό στοιχείο της προσέγγισης για την ένταξη της διάστασης του φύλου σε επίπεδο ΕΕ. Η αποτίμηση της επίδρασης του φύλου έχει ιδιαίτερα χρησιμοποιηθεί ως εργαλείο της ένταξης της διάστασης του φύλου στα Ευρωπαϊκά Διαρθρωτικά Ταμεία και ως τμήμα της στρατηγικής της Γενικής Διεύθυνσης Έρευνας «γυναίκες και επιστήμη».

Οι δομές της διαβούλευσης αυξήθηκαν σε επίπεδο ΕΕ ως τμήμα της εφαρμογής της ένταξης της διάστασης του φύλου, με επιπρόσθετους δια-θεσμικούς μηχανισμούς για το συντονισμό και την παρακολούθηση που εισάχθηκαν μέσα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και πιο πρόσφατα στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, και έναν επιπλέον μηχανισμό ΕΕ-εθνικού επιπέδου, που εισάχθηκε με τη μορφή μιας Ομάδας Υψηλού Επιπέδου για την Ένταξη της Διάστασης του Φύλου. Και όμως, οι μηχανισμοί διαβούλευσης που περιλάμβαναν μη-κυβερνητικούς φορείς δεν έχουν ισχυροποιηθεί σε επίπεδο ΕΕ, και οι γνώμες που εκφράζονταν μέσω προϋπαρχόντων μηχανισμών διαβούλευσης στους οποίους περιλαμβάνονταν εθνικοί φορείς, όπως η Συμβουλευτική Επιτροπή και δίκτυα εμπειρογνομώνων, όλο και περισσότερο περιθωριοποιούνται. Επιπλέον, υπάρχει μια τάση πρόσφατα για διεύρυνση του αντικειμένου κάποιων μηχανισμών που ήταν ειδικοί για την ισότητα των δύο φύλων, ώστε να συμπεριλάβουν γενικότερα ζητήματα ισότητας.

3.2.3 Θεσμοί και φορείς

Η βασική φύση των θεσμικών δομών για την ισότητα των φύλων είναι παρόμοια σε επίπεδο των οκτώ χωρών και της ΕΕ που μελετήθηκαν, με μια ειδική μονάδα ή τμήμα υπεύθυνο για την πολιτική ισότητας των φύλων, είτε σε σχέση με την διατύπωση πολιτικής και/ή για την εφαρμογή της. Όπως συμβαίνει σε εθνικό επίπεδο, η Μονάδα Ίσων Ευκαιριών της Γενικής Διεύθυνσης Απασχόλησης δεν έχει εκτελεστικές εξουσίες απέναντι σε άλλες υπηρεσίες της Επιτροπής, και βρίσκεται σε σχετικά χαμηλό επίπεδο της ιεραρχίας των θεσμών. Δεν υπάρχει ειδικός Επίτροπος της ΕΕ ή ακόμα και Διευθυντής της Επιτροπής για την ισότητα των φύλων.

Οι διαφορές μεταξύ των χωρών που μελετήθηκαν από την άποψη της διοικητικής αυτονομίας των θεσμών της ισότητας των φύλων, βρίσκουν την αντιστοιχία τους σε ευρωπαϊκό επίπεδο στις προτεινόμενες αλλαγές στη θεσμική δομή. Ιδιαίτερα, η μέλλουσα δημιουργία του Ευρωπαϊκού Ινστιτούτου για το Φύλο είναι παρόμοια σε κάποιες από τις εθνικές δομές, όπως το Ινστιτούτο Ισότητας στο Βέλγιο. Υπάρχει πρόθεση να συμπληρώσει τις υπάρχουσες δομές μέσα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Και όμως, το Ινστιτούτο δημιουργείται χωρίς νέους επιπρόσθετους πόρους και, στο πλαίσιο μιας φθίνουσας πολιτικής υποστήριξης για την ένταξη της διάστασης του φύλου στην Επιτροπή, μπορεί να οδηγήσει στη μεταφορά ορισμένων από τις τρέχουσες λειτουργίες της Επιτροπής, της εφαρμογής και παρακολούθησης της πολιτικής ισότητας των φύλων της ΕΕ σε έναν φορέα που θα βρίσκεται σε απόσταση, με καθαρά συμβουλευτικό ρόλο και λιγότερη ικανότητα να επιδράσει άμεσα στην πολιτική εξέλιξη και την εφαρμογή.

Αναφορικά με τους φορείς, όπως γίνεται σε εθνικό επίπεδο, η «κυβέρνηση» αποτελεί τον κύριο φορέα της πολιτικής ισότητας της ΕΕ. Άλλοι φορείς, όπως το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, το Ευρωπαϊκό Λόμπι Γυναικών και οι ευρωπαϊκές οργανώσεις των κοινωνικών εταίρων δίνουν γνώμες και ζητείται η συμβουλή τους, αλλά γίνονται (όλο και περισσότερο) περιφερειακοί στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων. Με μια έννοια, η ΕΕ εμφανίζεται να συνδυάζει την κατάσταση σε χώρες όπως η Γαλλία και η Ισπανία, όπου κυβέρνηση έχει ένα σχεδόν πλήρες μονοπώλιο στη δημόσια πολιτική για την ισότητα των φύλων, και χώρες όπως η Ιρλανδία, η Σουηδία και το ΗΒ, όπου υπάρχουν επίσημα αναγνωρισμένα περιφερειακά ή εθνικά συμβουλευτικά σώματα για τις γυναικείες υποθέσεις ή την ισότητα των φύλων, τα οποία δίνουν τις συμβουλές τους στη διαδικασία της πολιτικής.

Όπως και σε εθνικό επίπεδο, άτομα-φορείς με επιρροή έχουν παίξει ένα σημαντικό ρόλο σε κρίσιμα σημεία της πολιτικής διαδικασίας σε επίπεδο ΕΕ, αλλά χωρίς διαρκή θεσμική υποστήριξη και μηχανισμούς, η επίδρασή τους μπορεί να είναι βραχύβια και να περιορίζεται σε ειδικούς χώρους πολιτικής. Ακαδημαϊκοί εμπειρογνώμονες έχουν επίσης παίξει ρόλο σε επίπεδο ΕΕ, όπως επίσης συμβαίνει σε κάποιες χώρες, και η χρήση των ευρωπαϊκών δικτύων εμπειρογνομένων που παρείχαν τη γνώση και τις πληροφορίες και συμβούλευαν την Επιτροπή για την ανάπτυξη της εθνικής νομοθεσίας για την ισότητα των φύλων και τις πολιτικές, ήταν σημαντικό τμήμα της θεσμικής δομής της πολιτικής ισότητας της ΕΕ στα μέσα της 10ετίας του 1990. Υπάρχουν τώρα μόνο δύο δίκτυα, με πιο περιορισμένο ρόλο.

3.2.4 Πρόοδος

Αναφορικά με την πρόοδο για την πολιτική ισότητας των φύλων και την εφαρμογή της ένταξης της διάστασης του φύλου, υπάρχουν ομοιότητες μεταξύ της ΕΕ και όλων των

χωρών που μελετήθηκαν εκτός της Σουηδίας. Η ΕΕ, όπως το Βέλγιο και η Ιρλανδία, και κάποιες περιοχές της Ισπανίας και του ΗΒ, προχώρησε πιο πέρα από μια καθαρά τυπική δέσμευση για να εισάγει την προσέγγιση της ένταξης της διάστασης του φύλου, και έχει βάλει στη θέση τους κάποια από τα στοιχεία αυτής της προσέγγισης, στα οποία περιλαμβάνονται νέες δομές, ξεχωρισμένες στατιστικές, εργαλεία αποτίμησης και διοικητικές διαδικασίες για το σχεδιασμό, τον έλεγχο και την εφαρμογή. Σε αντίθεση με τις χώρες αυτές όμως, το φάσμα των φορέων που περιλαμβάνεται στην ισότητα των φύλων στην ΕΕ όχι μόνο δεν έχει διευρυνθεί, αλλά έχει στενέψει.

Με πιο πρόσφατα στοιχεία, ο βαθμός προόδου σε επίπεδο ΕΕ έχει μεγαλύτερη ομοιότητα με την κατάσταση στη Γαλλία, την Ελλάδα, τη Λιθουανία και το ΗΒ όπου, εκτός από λίγες πρωτοβουλίες, δεν υπάρχουν πολλά στοιχεία που να δείχνουν την εφαρμογή αυτής της προσέγγισης. Όπως σημειώθηκε ήδη, υπάρχουν σημαντικές καθυστερήσεις στην εφαρμογή του Πλαισίου Στρατηγικής και των ετήσιων Προγραμμάτων Εργασίας. Τα εργαλεία και οι διαδικασίες για την αποτίμηση της επίδρασης του φύλου δεν αναπτύσσονται, ή δεν χρησιμοποιούνται και υπάρχει μια παρακμή στους ανθρώπινους και οικονομικούς πόρους που κατανέμονται για την εφαρμογή της στρατηγικής και του προγράμματος δράσης. Ακόμα και τα πεδία πολιτικής όπου γινόταν σημαντικό πρόοδος (όπως η επιστήμη και η έρευνα ή τα Διαρθρωτικά Ταμεία) τα πρόσφατα στοιχεία δείχνουν να στενεύουν οι στόχοι της ισότητας των φύλων και να φθίνει η προσπάθεια για την εφαρμογή των προηγούμενων δεσμεύσεων. Σε πολλούς χώρους πολιτικής, η ένταξη της διάστασης του φύλου περιορίζεται σε δράσεις «ίσης συμμετοχής γυναικών και ανδρών». Αυτό συμβαίνει ήδη στην εκπαίδευση και διαφαίνεται ως η μελλοντική προσέγγιση στην επιστήμη και την έρευνα.

Βλέπει επίσης κανείς στοιχεία ενός παρόμοιου κατακερματισμού των προσπαθειών για την ένταξη της διάστασης του φύλου σε επίπεδο ΕΕ, με τις πιο πετυχημένες προσπάθειες να περιορίζονται σε συγκεκριμένους χώρους, κύρια σ' αυτούς που σχετίζονται με την αγορά εργασίας (απασχόληση, τα Διαρθρωτικά Ταμεία, εκπαίδευση, επιστήμη και έρευνα) και να μην φθάνουν ακόμα στο πλήρες φάσμα των χώρων πολιτικής, όπως δείχνουν καθαρά οι στόχοι ισότητας των φύλων της ΕΕ και η στρατηγική της ένταξης της διάστασης του φύλου. Οι προσπάθειες να τεθεί η ισότητα των φύλων σε χώρους πολιτικής που δεν συνδέονται με την απασχόληση αντιμετώπισαν σημαντική αντίθεση μέσα και έξω από τους ευρωπαϊκούς θεσμούς.

Στην πραγματικότητα, υπάρχει ένα αυξανόμενο χάσμα μεταξύ της θεωρίας για την ένταξη της διάστασης του φύλου και της απτής πρακτικής σε ευρωπαϊκό επίπεδο, πράγμα που δημιουργεί ομοιότητα σχετικά με κράτη μέλη όπως η Ελλάδα και η Ισπανία. Παρ' ότι η Λιθουανία διαφέρει από τις άλλες χώρες που μελετήθηκαν κατά το ότι η ένταξη της διάστασης του φύλου δεν είναι τμήμα της κυβερνητικής πολιτικής πρακτικής, αυτή η έλλειψη μπορεί να προκύπτει από το γεγονός ότι οι διαπραγματεύσεις για την προσχώρηση επικεντρώθηκαν στην υιοθέτηση του *ευρωπαϊκού κεκτημένου* (τη σύνδεση της νομοθεσίας για την ισότητα των φύλων και των μηχανισμών που στηρίζουν την εφαρμογή της) και ότι, ως τμήμα των «ήπιων» και ανοιχτών μεθόδων πολιτικού συντονισμού και ευθυγράμμισης, η ένταξη της διάστασης του φύλου δεν απαιτήθηκε. Τα πρόσφατα στοιχεία, όπως η χρήση των δεικτών φύλου που συμφωνήθηκαν ως τμήμα της προσέγγισης της ένταξης της διάστασης του φύλου σε αρκετές προεδρίες, δείχνουν μια αυξανόμενη απομάκρυνση της Επιτροπής αναφορικά με την ένταξη της διάστασης του φύλου.

Οι λόγοι για την προφανή δυσκολία διατήρησης της προσέγγισης ένταξης της διάστασης του φύλου σε επίπεδο ΕΕ διαφέρουν από πολλές απόψεις από αυτούς σε κάποιες από τις χώρες που μελετήθηκαν, όπως η Ελλάδα και η Ισπανία. Και όμως, μπορεί να υπάρχουν δύο κοινοί λόγοι: η δυσκολία στην επίτευξη της συνεργασίας μεταξύ των τμημάτων ή φορέων λόγω των αγώνων εξουσίας και του ανταγωνισμού και της ύπαρξης μιας πατριαρχικής κουλτούρας μέσα στην Επιτροπή, όπου η ένταξη της διάστασης του φύλου δεν υπηρετεί τα συμφέροντα αυτών που βρίσκονται στην εξουσία. Ένας συγκεκριμένος παράγοντας σε επίπεδο ΕΕ είναι η στενότερη ατζέντα πολιτικής συνολικά, σε σύγκριση με το εθνικό επίπεδο, το αποτέλεσμα τόσο της ιστορικής προέλευσης της ΕΕ και των πρόσφατων πολιτικών τάσεων, όσο και της αυξανόμενης ηγεμονίας των στόχων της οικονομικής πολιτικής.

Αλλαγές στην ευρύτερη πολιτική και το πολιτικό περιβάλλον αποτέλεσαν άλλους σημαντικούς παράγοντες. Καταδεικνύουμε ιδιαίτερα δύο παράλληλες εξελίξεις πολιτικής από τις αρχές της δεκαετίας του 1990. Από τη μια μεριά υπάρχει εντονότερη εξέλιξη της κοινωνικής πολιτικής γενικά, με πιο έντονες πολιτικές δεσμεύσεις, όπως εκφράζονται στη Συνθήκη του Άμστερνταμ, και πιο συστηματική προσέγγιση και υποστήριξη των προγραμμάτων δράσης. Από την άλλη μεριά, η οικονομική ατζέντα που οδήγησε στους στόχους και τη διαδικασία της Λισαβόνας σχηματοποιήθηκε ακριβώς την ίδια περίοδο. Οι στόχοι της οικονομικής μεγέθυνσης και της απασχόλησης, υποστηριζόμενοι από πολύ πιο ισχυρές δυνάμεις τόσο σε επίπεδο ΕΕ όσο και σε εθνικά επίπεδα, έφθασαν να κυριαρχούν στις πολιτικές προτεραιότητες και διαδικασίες, χρησιμοποιώντας άλλες «πολιτικές προτεραιότητες» ως απλά εργαλεία για τους υψηλότερους οικονομικούς στόχους.

Αυτή η όλο και περισσότερο εργαλειακή προσέγγιση στην ισότητα των φύλων αντιστοιχεί στην κατεύθυνση που έχει πάρει ολόκληρη η κοινωνική πολιτική της ΕΕ στη διάρκεια αυτής της περιόδου. Η καθοδηγητική αρχή της Ατζέντας Κοινωνικής Πολιτικής, που συμφωνήθηκε στο Συμβούλιο της Νίκαιας το Δεκέμβριο του 2000, είναι η ενδυνάμωση του ρόλου της κοινωνικής πολιτικής ως παράγοντα της παραγωγής. Η ισότητα των φύλων επίσης έχει παρουσιαστεί υπό το ίδιο φως.

Επιπλέον, στο πλαίσιο των κοινών διαδικασιών της λήψης αποφάσεων και των στενότερων δεσμών μεταξύ των διοικήσεων που έχουν ανάμιξη στην εφαρμογή της πολιτικής (ιδιαίτερα στην περίπτωση της κοινωνικής πολιτικής, που είναι η ευθύνη των κρατών-μελών), οι στόχοι πολιτικής της ΕΕ γίνονται όλο και περισσότερο κοινός παρονομαστής ή δεδομένο για το φύλο και όλο και λιγότερο τρόπος για να ανέβουν τα εθνικά στάνταρ μέσω δημιουργίας βαθμολογίας της ΕΕ. Η γενική κίνηση απομάκρυνσης από την αναγκαστική νομοθεσία προς την ήπια νομοθεσία και τις ανοιχτές μεθόδους συντονισμού στην πολιτική, που απαιτούν μεγαλύτερη συναίνεση σε επίπεδα ΕΕ και κρατών μελών, θέτει σημαντικές προκλήσεις για την προώθηση της ισότητας των φύλων, ιδιαίτερα όταν συνδυάζεται με πολιτικές αλλαγές σε εθνικό επίπεδο και την ηγεμονία των νέο-φιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών σε όλη την Ευρώπη.

Σ' αυτό πλαίσιο, η ένταξη της διάστασης του φύλου προσαρμόζεται κατάλληλα για να υπηρετήσει τα συμφέροντα της κοινωνικής πολιτικής της ΕΕ, μέσω της επικέντρωσής της στην ένταξη της ισότητας των φύλων στις πολιτικές και τα προγράμματα (σε αντίθεση με την προσαρμογή ή μεταμόρφωσή τους) και τις μεθόδους τους (αποτίμηση της επίδρασης, παρακολούθηση, αξιολόγηση) και τα εργαλεία (δείκτες, στατιστικές) που αντανακλούν με ακρίβεια αυτά που χρησιμοποιούνται για να εφαρμοστούν οι στόχοι της Λισαβόνας. Η ένταξη της διάστασης του φύλου εάν εφαρμοστεί σύμφωνα με την πρόθεση και όπως έχει

εξηγηθεί καθαρά στις οδηγίες της ΕΕ, έχει τη δυνατότητα να ανασχηματίσει την πολιτική και τα προγράμματα σε όφελος της ισότητας των φύλων. Και όμως, η εφαρμογή της ένταξης της διάστασης του φύλου όπως γίνεται δεν ανταποκρίνεται στις δεσμεύσεις πολιτικής σε εθνικό επίπεδο ή επίπεδο ΕΕ.

Κεφάλαιο 4

Συμπεράσματα πολιτικής

Πρόοδος και αδυναμίες της πολιτικής ισότητας των φύλων

Υπάρχει πρόοδος τα τελευταία χρόνια, ιδιαίτερα στην εγκαθίδρυση σημαντικών μηχανισμών για την εκπόνηση και την εφαρμογή της πολιτικής ισότητας των φύλων σε επίπεδο εθνικό και ευρωπαϊκό. Αυτές περιλαμβάνουν τους νομοθετικούς και θεσμικούς μηχανισμούς, καθώς και τους μηχανισμούς για το σχηματισμό της εκπόνησης πολιτικής με τρόπο που τα ζητήματα φύλου να λαμβάνονται υπόψιν. Η πρόοδος μπορεί να εντοπισθεί σε όλη την ΕΕ, τόσο στα νέα κράτη-μέλη (ιδιαίτερα ως αποτέλεσμα του *ευρωπαϊκού κεκτημένου*) και στα «παλιότερα» κράτη μέλη, στα οποία περιλαμβάνονται οι χώρες με ισχυρές και αδύναμες παραδόσεις στην αντιμετώπιση της ισότητας των φύλων.

Είναι πολύ πιο δύσκολο, όμως, να εντοπισθεί πρόοδος με την έννοια των αποτελεσμάτων της πολιτικής ισότητας των φύλων. Αυτό σχετίζεται εν μέρει με την απουσία καθαρών στόχων και παρακολούθησης και αξιολόγησης (θα αναπτυχθούν παρακάτω) και εν μέρει με το γεγονός ότι ίσως είναι πολύ νωρίς για να κριθεί η αποτελεσματικότητα των πρόσφατων προσεγγίσεων πολιτικής, όπως η ένταξη της διάστασης του φύλου, που σκοπεύει να κάνει πράξη τη δομική αλλαγή. Η έρευνα υπονοεί ότι η ένταξη της διάστασης του φύλου χρησιμοποιείται εν πολλοίς ως διαδικασία ή τεχνική, και όχι ως στρατηγική για την επίτευξη δομικών αλλαγών και ενδυνάμωσης.

Το EQUAPOL αποκάλυψε μια διαδικασία οριζόντιας πολιτικής που περιλαμβάνει το φύλο που εκτείνεται κατά μήκος ενός φάσματος πολιτικών χώρων και μερικές φορές θεσμών. Εντούτοις, υπάρχει εύρος και όχι βάθος. Με τις σημερινές διευθετήσεις ο κύριος κορμός παραμένει λίγο πολύ αυτό που ήταν. Δεν υπάρχουν στοιχεία ακόμα για την δυναμική μεταμόρφωσης που διαθέτει η ένταξη της διάστασης του φύλου.

Επιπλέον, στο σημερινό πολιτικό περιβάλλον, που θεωρείται ευρέως ως αρνητικό για την ισότητα των φύλων, ιδιαίτερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι περιορισμένη η δυνατότητα της ένταξης της διάστασης του φύλου να παράξει δημόσια πολιτική «με ευαισθησία προς το φύλο» και «φιλική προς τις γυναίκες». Αυτό δεν σημαίνει ότι δεν μπορεί να υπάρξει πρόοδος, αλλά ότι απαιτούνται νέες προσεγγίσεις, τόσο για να διασφαλίσουν όσα έχουν ήδη επιτευχθεί όσο και για να δημιουργήσουν περαιτέρω πρόοδο.

Όραμα και στόχοι της ισότητας των φύλων

Ένα από τα κύρια συμπεράσματα πολιτικής είναι η ανάγκη για ένα πολύ καθαρότερο όραμα των στόχων της ισότητας των φύλων. Μια από τις αδυναμίες που εντοπίστηκαν για τις πρόσφατες προσεγγίσεις, πιο ιδιαίτερα την ένταξη της διάστασης του φύλου, είναι ότι υπάρχει επικέντρωση στη διαδικασία εις βάρος των αποτελεσμάτων. Ενώ έχει γίνει επεξεργασία ποσοτικών στόχων (για παράδειγμα, οι δείκτες φύλου που συμφωνήθηκαν σε αρκετές προεδρίες), ιδιαίτερα σχετικά με την απασχόληση, υπάρχει μια σχεδόν πλήρης απουσία καθαρών κοινωνικών στόχων και σκοπών που σχετίζονται με την ισότητα των φύλων, ακόμα και σε χώρες όπως η Σουηδία, όπου η αρχή της ισότητας των φύλων έχει ισχυρή αποδοχή στην κοινωνία και την πολιτική. Αυτό κάνει δύσκολο το να κερδηθεί υποστήριξη για την ισότητα των φύλων (ποια είναι τα οφέλη, και για ποιον;) και να γίνει

επεξεργασία ποιοτικών και ποσοτικών δεικτών για να μετρηθούν τα επιτεύγματα πέραν των συγκεκριμένων χώρων ή τομέων.

Η ισότητα των φύλων μέσα σε μια ευρύτερη προσέγγιση ισότητας

Αναφορικά με το πώς να προοδεύσει η ισότητα των φύλων σε ένα πλαίσιο ευρύτερης προσέγγισης ισότητας, βγαίνουν μερικά πολιτικά συμπεράσματα. Οι εμπειρογνώμονες του φύλου και οι φεμινίστριες συμφωνούν για τις ιδιαιτερότητες του φύλου, και ότι η ανισότητα των δύο φύλων αφορά ιδιαίτερους τύπους εξουσίας (πατριαρχία), που την καθιστούν διαφορετική από τις διακρίσεις στη βάση της εθνικότητας ή της αναπηρίας. Αυτό σημαίνει ότι συγκεκριμένοι μηχανισμοί ισότητας των φύλων (νομοθετικοί, θεσμικοί) και διαδικασίες (για διάλογο, ανάλυση και σχέδιο πολιτικής) πρέπει να διατηρηθούν, καθώς και οι θετικές δράσεις για την ενδυνάμωση των γυναικών και την προώθηση της ισότητας των φύλων. Επίσης απαιτούνται πόροι οι οποίοι έχουν επιλεγεί, εμπειρία για το φύλο και γνώση πάνω στο φύλο και πληροφόρηση. Και όμως, αυτά μπορεί να επιτευχθούν σε ένα ευρύτερο θεσμικό πλαίσιο, που αντιμετωπίζει διάφορες μορφές ισότητας και διακρίσεων. Και μάλιστα, μπορεί να υπάρχουν πλεονεκτήματα – όπως δείχνουν παραδείγματα από τη Σκωτία και τη Βόρειο Ιρλανδία – από την άποψη της αύξησης της πολιτικής υποστήριξης και των πόρων, και την ικανότητα να οικοδομηθούν συμμαχίες σε διαφορετικές «διασταυρώσεις ταυτότητας» (φύλο και εθνικότητα, φύλο και ηλικία). Η ισότητα των φύλων δεν πρέπει, όμως, να απορροφηθεί σε μια ευρύτερη προσέγγιση ισότητας σε βαθμό που να γίνει αόρατη και να της αφαιρεθούν οι πόροι, και πρέπει να μην χρησιμοποιείται ως απλά ένα ζήτημα «διακρίσεων». Το ζήτημα δεν είναι τόσο αν η ισότητα των φύλων μπορεί ή πρέπει να αντιμετωπίζεται μέσα σε μια ευρύτερη προσέγγιση ισότητας, αλλά το πώς αυτό μπορεί να γίνει έτσι ώστε η ισότητα των φύλων να αντιμετωπίζεται με επάρκεια.

Ένταξη της διάστασης του φύλου: πιο δυναμική εφαρμογή

Αναφορικά με την ένταξη της διάστασης του φύλου, τα συμπεράσματα πολιτικής είναι καθαρά. Η ένταξη της διάστασης του φύλου έχει πολλές δυνατές πλευρές: αντιμετωπίζει τη δομική αλλαγή και τις σχέσεις των φύλων (όχι απλώς τις γυναίκες και τους άνδρες). Αμφισβητεί την ουδετερότητα της πολιτικής και έχει αναπτύξει μεθόδους και διαδικασίες για την εκτίμηση και την τροποποίηση των πολιτικών. Συνεπάγεται μια συνεπή, διαρκή διαδικασία σε όλους τους χώρους πολιτικής. Και αγκαλιάζει ένα ευρύ φάσμα φορέων στην εφαρμογή της. Και όμως, η δομική αλλαγή χρειάζεται χρόνο και απαιτούνται πιο δυναμικές προσπάθειες για να ενισχυθεί η εφαρμογή της ένταξης της διάστασης του φύλου στην πολιτική. Πρώτον, είναι ουσιώδες να τεθούν στρατηγικές προτεραιότητες και να επικεντρωθούν οι προσπάθειες στους χώρους προτεραιότητας. Αυτό σημαίνει να εντοπιστούν τα στρατηγικά «σημεία εισόδου» για το φύλο – μέσα στο χώρο της πολιτικής και τον κύκλο της πολιτικής – που έχουν μεγαλύτερες πιθανότητες να συμβάλουν στην πρόοδο της ισότητας των φύλων. Η ένταξη στο «βασικό ρεύμα» είναι επίσης ζωτικής σημασίας. Δεν πρέπει να υπάρχουν πλέον μόνο πιλοτικά προγράμματα και «μεμονωμένες, βραχύβιες» πρωτοβουλίες. Μια πιο συστηματική χρήση της ανάλυσης φύλου και των δημόσιων οικονομικών φύλου στο πλαίσιο της ένταξης του φύλου στις διαδικασίες προϋπολογισμών και στους απολογισμούς για τις πολιτικές, μπορεί να φέρει σημαντικά οφέλη.

Ευρύτερη συμμετοχή ενδιαφερομένων φορέων και ισχυρότερες συμμαχίες

Ένα από τα καθαρά συμπεράσματα πολιτικής είναι ότι η πολιτική της ισότητας των φύλων και η ένταξη της διάστασης του φύλου δεν μπορούν να αφεθούν μόνο στους υπεύθυνους και υπεύθυνες για τη διαμόρφωση πολιτικής, ούτε στις ανδροκρατούμενες δομές εκπόνησης πολιτικής. Για να προοδεύσει η ισότητα των φύλων, πρέπει να εμπλακεί πολύ ευρύτερο φάσμα ενδιαφερομένων φορέων στον πολιτικό διάλογο και την εκπόνηση πολιτικής, και πολύ περισσότερες γυναίκες. Αυτό σημαίνει την εγκαθίδρυση δομημένων μηχανισμών για να συμπεριληφθούν οι ενδιαφερόμενοι φορείς που βρίσκονται έξω από το κράτος και το κοινοβούλιο στο διάλογο πολιτικής, και την προώθηση αμφίδρομων μηχανισμών διαλόγου και όχι απλώς διαβούλευση μιας κατεύθυνσης. Οι κοινοβουλευτικές και κυβερνητικές επιτροπές για την ισότητα των φύλων μπορούν να περιλαμβάνουν ενδιαφερόμενους φορείς από την κοινωνία των πολιτών και τον ιδιωτικό τομέα. Και αυτό σημαίνει ότι θα γίνει πολύ πιο γρήγορη πρόοδος στην εφαρμογή των δεσμεύσεων για την ισόρροπη συμμετοχή γυναικών και ανδρών στη λήψη των αποφάσεων.

Πρέπει να χρησιμοποιηθούν πιο συμμετοχικές μέθοδοι ανάλυσης φύλου και ανάπτυξης πολιτικής, που θα περιλαμβάνουν τις γυναικείες οργανώσεις, εμπειρογνώμονες του φύλου και ερευνητές/ερευνήτριες. Χρειάζονται ισχυρότερες συμμαχίες σε όλο το πολιτικό φάσμα και σε όλες τις διαφορετικές μορφές των ενδιαφερομένων φορέων (κοινωνία των πολιτών, ιδιωτικός τομέας, έρευνα, κυβέρνηση, κοινοβούλιο). Με τον τρόπο αυτό, μπορεί να βελτιωθεί η βάση της γνώσης για την πολιτική αποτίμηση και τη διατύπωση πολιτικής, και μπορεί να γίνουν καλύτερες συνδέσεις μεταξύ της δημόσιας πολιτικής και άλλων σφαιρών δράσης για την ισότητα των φύλων.

Ενίσχυση της βάσης της γνώσης για το φύλο

Ένα ισχυρό συμπέρασμα για την ανάπτυξη της πολιτικής ισότητας των φύλων, είναι η ανάγκη ενίσχυσης της γνώσης για το φύλο και την ισότητα των φύλων, όσο και για την επίδραση των δημόσιων πολιτικών στις σχέσεις των φύλων και την ισότητα των φύλων. Αυτό σημαίνει πολύ πιο συστηματική παρακολούθηση και αποτίμηση, ένταξη της προσοχής στις διάφορες πλευρές του φύλου, που να υποστηρίζεται με στοιχεία και πληροφόρηση. Χρειάζεται επίσης η ποιοτική έρευνα, ιδιαίτερα για το πώς διατηρείται η ανισότητα των φύλων και για τη διαπλοκή μεταξύ φύλου και άλλων ταυτοτήτων και διακρίσεων, για να στηρίζει την εκπόνηση πολιτικής. Ακόμα και στις σκανδιναβικές χώρες, όπου έγιναν σημαντικές επενδύσεις στην έρευνα για το φύλο, υπάρχει η ανάγκη για περισσότερη έρευνα και πληροφόρηση, που να σχετίζεται ιδιαίτερα με σημαντικούς χώρους πολιτικής. Επίσης χρειάζεται ισχυρότερη και πιο διαρκής υποστήριξη των σπουδών φύλου στα πανεπιστήμια και η συνέχιση της χρηματοδότησης της έρευνας για το φύλο και της έμφυλης έρευνας.